

GINTARAS LUČINSKAS

VARVIŠKĖS „RESPUBLIKA“ (1920–1923)

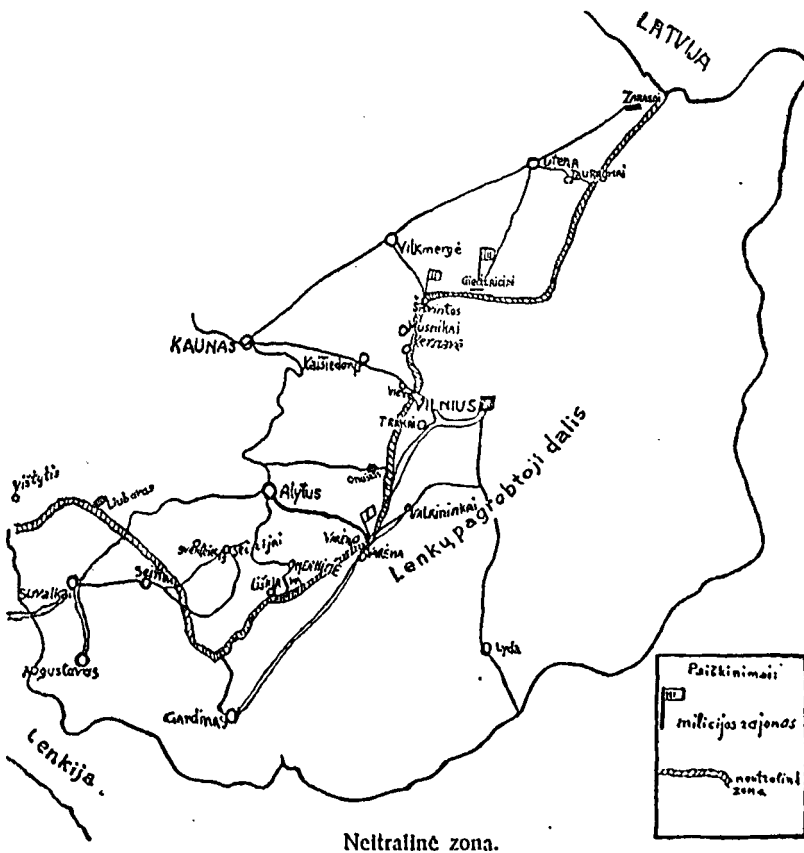
Varviškė – tai senas kaimas ir buvęs dvaro palivarkas, įsikūręs prie Igaros upės, netoli tos vietos, kur ji ir Juodoji Ančia įteka į Nemuną, 13 km į pietryčius nuo Kapčiamiesčio, 25 km į šiaurę nuo Gardino, miškingoje ir durpėtoje vietoje. Varviškė įkurta XV a. pabaigoje. Minima 1518 m. ir 1744 m. Vilniaus vyskupijos sinodo aktuose. Nuo 1764 m. Varviškėje stovėjo medinė koplyčia, kurią pastatė dvarininkas Ochmanas. Jis labai mėgo šį gražų Lietuvos kampelį, dažnai čia lankydavosi. Dvarininkai Ochmanai šioje koplyčioje įvedė savo vardų – Mikalojaus (gruodžio 6 d.) ir Onos (liepos 26 d.) – atlaidus. Iš Kapčiamiesčio kunigai kartą per mėnesį atvykdavo laikyti pamaldų.

Spėjama, kad Varviškės pavadinimas kilęs iš lietuviškų žodžių „varvinti“ ir „vaškiai“, t. y. vaško varvintojai arba vaško apdirbėjai. Vėliau čia įsikūrė dvaras. Netoli Baltosios Ančios žiočių XVIII a. per upę buvo įrengtas keltas. Jį pastačius, ant kranto prie medžio prikaltą šv. Jono koplytėlę. Šią vietovę, čia įsikūrusį kaimą pradėta vadinti Sventijansku (lenk. *Świętojańsk*). *Lenkijos Karalystės geografiniame žodyne* (1893) nurodyta, kad Varviškėje yra 23 ūkiai (kiemai), kuriuose gyvena 301 žmogus, o pirmojo visuotinio 1923 m. Lietuvos gyventojų surašymo duomenimis Varviškės kaime buvo 52 ūkiai (kiemai), kuriuose gyveno 253 gyventojai.

XX a. Nepriklausomybės kovų pradžioje Lietuvai netekus pietinių teritorijų, Varviškė liko labiausiai pietuose įsikūręs kaimas prie demarkacijos (administracinės) linijos. Vietovėje nuo seniausių laikų gyveno lietuviai, tačiau dvaras sulenkino kaimą (1924 m. gegužės 9 d.

Varviškės dvaras nusavintas iš T. Kozirskio), kuris savitai pateko į Nepriklausomos Lietuvos kūrimosi istoriją.

Seinų krašte buvo gausu dvarų ir dvarininkų, ir jie lėmė miestų sulenkėjimą, o kai kur (pietiniuose pakraščiuose) lenkiškumas palietė ir kaimus; sulenkėjo ištisi valsčiai. Kadangi lenkai pradėjo organizuoti anksčiau už lietuvius, spėjo sutvirtėti, tad ir jų agitatoriai, dvarininkų kviečiami, Seinų krašte atsirado gana anksti. Dauguma gyventojų, įkalbinėjami lenkų agentų ir bauginami, svyravo: „po kieno valdžia bus geriau?“ Jau 1918 m. spalio mėnesį, prieš pradėdant lietuviams organizuoti parapijų komitetus, Kapčiamiestyje Aleksandro Mockevičiaus name lenkai įsteigė savo pašto įstaigą, jos vedėju paskirtas Aleksandras Kiaulevičius (gyv. Veisiejų vls. Rūdos k.). Jis vietos gyventojus įkalbinėjo sakydamas, kad „čia jau amžinai liksianti Lenkija“.

1920 m. lapkričio 29 d. Tautų Sąjungos komisijos nustatyta neutrali zona tarp Lenkijos ir Lietuvos valstybių. Iš knygos: Ig. Tomašauskas, *Lietuvos policija 1918–1928*, Kaunas, 1930, p. 302

A. Kiaulevičius organizavo Gardine pašto ženklų „40 groszy“ spausdinimą. Ta pašto įstaiga gyvavo, kol lietuviai sudarė savo parapijos komitetą. 1918 m. Kapčiamiestyje, greta lietuvių komiteto, įsisteigė ir lenkų komitetas, bet jo lietuviai nepripažino. Išvijus iš Kapčiamiesčio lenkų komitetą, jo veikėjai persikėlė į valsčiaus pietinį pakraštį – Varviškės kaimą ir ten slaptai subūrė savo ginkluotą jėgą – partizanus.

Tautų Sąjungai 1919 m. birželio 18 d. tarp kariaujančių valstybių nustačius demarkacijos liniją, o 1920 m. lapkričio 29 d. įvedus abiem pusėms 12 km pločio neutralią zoną (žr. žemėlapi), Varviškės kaimas atsidūrė neutralioje zonoje prie demarkacijos linijos. Pasienio barą saugojo Lietuvos kariuomenės kareiviai, tačiau jų sargybos postai buvo išdėstyti labai retai, maždaug kas 7–8 kilometrus.

Lenkijos pašto ženklai su Varviškės „savivaldos“ antspaudu. 1923 m.
Pašto ženklai iš A. Antanevičiaus (Alytaus r.) kolekcijos

Kapčiamiesčio valsčiaus rytiniai ir pietiniai pakraščiai apaugę miškais, juose plytėjo neišeinamos pelkės ir krūmai. Per šiuos miškus irėjo demarkacijos linija, taigi valsčiaus pakraštys ribojosi su lenkų užimta teritorija. Tarp šių miškų nedideliuose ploteliuose prastoje smėlio žemėje buvo įsikūrę skurdūs kaimeliai. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą dauguma šių kaimų gyventojų vertėsi grybų rinkimu ir valstybinio miško vogimu, taip pat eidavo uždarbauti į Gardiną, ir ten gerokai sugudėjo bei sulenkėjo. Gyvendami miškuose ir užkampyje, be to, neturėdami turto, įprato gyventi laisvą „miškinių“ gyvenimą. Rusijos valdymo laikais į tuos „miškinius“ valdžia nekreipė dėmesio; žandarų jie neužkabindavo, o tolimesnių apylinkių žmonės jais pasiskūsti valdžiai bijojo – taip šie ir „užsigrūdino“ laisvėje. 1918 m. organizuojant parapijų komitetus, lenkų agentai sumanė panaudoti „miškinius“ ir suburti savąjį komitetą. Kapčiamiesčio valsčiaus gyventojai ir taip jau buvo veikiami sulenkėjusių dvarų, o kiti netolimi Gardino apskrities kaimynai sugudėjo.

Lenkams Kapčiamiestyje nepavyko suburti savo komiteto, likviduotas ir jau pradėjęs veikti jų paštas. Nepavykus įsikurti Kapčiamiestyje, lenkai nukreipė veiklą į miškus, tarp „laisvųjų“. Jų kaimuose atsirado

ir apsigyveno lenkų agitatoriai iš Seinų ir kitų vietovių. Iš pradžių, kol „miškiniai“ niekas nevaržė, jie gyveno „nepriklausomą“ gyvenimą, kirtu valstybės miške medžius, statėsi trobesius, medieną vežė į turgų ar parduodavo ūkininkams ir iš to neblogai gyveno. Savo globėjams lenkams taip pat neliko skolingi. 1919 m. Lenkijos kariuomenei ir lenkų partizanams puolant Seinus, „miškiniai“ taip pat dalyvavo juos užimant, o kiti užpuolė lietuvių miliciją Kapčiamiestyje. Vėliau, sustiprėjus Lietuvos valdžios įstaigoms, jie vėl sulindo į miškus ir visai atsisakė atlikti pilietines pareigas. Apie tai Seinų apskrities viršininkas 1920 m. kovo 5 d. rašte rašė Seinų apskrities komendantui:

Kadangi gyventojai: Arečky, Varviškės, Sventojansko, Bugiedos, Kuodžių, Sirbuškės, Igorkos ir Gervelių kaim. nepildo jokių pilietišku priedermių, neduoda žinių apie naujokus, valstybinių ir kitų mokesčių neužmokėjo, pilevų neduoda, nors daugumas turi ginklus, apie leidimus ginklams laikyti nesirūpina ir visus civilinės administratyvinės valdžios įsakymus ignoruoja, todėl siųsdamas susirašinėjimą prašau Tamstos įsakyti minėtų kaimų gyventojams pildyti civilinės valdžios reikalavimus arba priversti juos pildyti su pagalba kariškos jėgos.

L. e. p. Apskrities Viršininko pareigas Stravinskas.

Veisiejų nuovados milicijos viršininkas Milaševičius pranešė Seinų apskrities viršininkui apie tuos kaimus:

1. Varviškė – 400 gyventojų, sulenkėję baltgudžiai;
2. Bugieda – 250 gyventojų, sulenkėję lietuviai;
3. Sirbuškė – 100 gyventojų, sulenkėję lietuviai;
4. Arečkai – 260 gyventojų, sulenkėję baltgudžiai;
5. Igorka – 40 gyventojų, sulenkėję lietuviai;
6. Sventojanskas – 100 gyventojų, sulenkėję lietuviai;
7. Simoniškė – 20 gyventojų, sulenkėję lietuviai;
8. Alavenečiai – 250 gyventojų, sulenkėję baltgudžiai;
9. Žatišo dvaras – 50 gyventojų, savininkas lenkas, darbininkai sulenkėję;
10. Babiškės – 15 gyventojų, sulenkėję lietuviai;
11. Kuodžiai – 150 gyventojų, sulenkėję lietuviai;
12. Siudzenka – 6 gyventojai, sulenkėję lietuviai.

Ar komendantas darė žygių šiai netvarkai likviduoti, žinių nėra, tačiau „miškiniai“ ir toliau gyveno nepripažindami Lietuvos valdžios ir nevykdydami jokių įsakymų ar reikalavimų. Priešingai – pradėjo

versti miškų administracijos pareigūnus, eigulius klausyti jų nurodymų, pasipriešinusius baudavo ir grasindavo mirtimi. Būdami ginkluoti, sulaikydavo ir plėšdavo pravažiuojančius asmenis. Minimi jų vadai: Martynas Žukauskas (1923 m. sausio 1 d. lietuvių milicinininkai jį nušovė), Vincas Bilevičius, Martynas Počka, Jonas Sotnikas (1923 m. balandžio pradžioje lietuvių kariai jį nušovė). Varviškės apylinkių partizanai 1920 m. ne tik nelikviduoti, bet dar labiau plėtėsi, stiprėjo, kol pagaliau pasiskelbė „nepriklausoma savivalda“.

1919–1920 m. šiame tolimiausiame pietiniame Lietuvos kampe pradėjo telktis Lietuvos prijungimo prie Lenkijos šalininkai ir, remiami Lenkijos vyriausybės, siekiančios prijungti prie Lenkijos visą neutralią zoną, paskelbė vadinamąją Varviškės savivaldą (lenk. *Samorząd Warwieszki*), arba kitaip „placufką“ – sustiprintą karišką forpostą. Šį kaimą ir jo apylinkes netgi skambiu Varviškės „respublikos“, kurios teritorija užėmė apie 30 km², vardu vadino. Įrengus tarp Lenkijos ir Lietuvos neutralią zoną, 1920–1923 m. Varviškės „republika“ garsėjo ne tik Seinų krašte, bet ir tolimesnėse apylinkėse.

Į neutralią zoną tais laikais atbėgdavo slapstyti visokių plėšikų, dezertyrų, avantiūristų ir kitokių bastūnų (pasakojama, kad net kazokai, rusų belaisviai, grįžtantys iš Vokietijos, bei iš Lenkijos kariuomenės pabėgę ukrainiečiai), užsilikusių iš Pirmojo pasaulinio karo laikų; atbėgdavo ir iš Lenkijos, ir iš Lietuvos pusės. Pradžioje, kol jų buvo nedaug, jiems pakakdavo plėšti kaimus neutralioje zonoje, tačiau plėšikų vis gausėjo, ir gyventojai jau nebegalėjo jų išmaitinti. Susibūrė stiprus lenkų partizanų dalinys, o Varviškė buvo paversta visos Pietų Lietuvos neutralios zonos terorizavimo centru. Lenkų organizacija Varviškės apylinkėse sutelkė apie 300–400 ginkluotų vyrų. Manoma, dalis jų buvo lenkų kariškiai, perrengti civiliais drabužiais. Jie laikėsi įsitvirtinę Juodosios Ančios, Igaros ir Nemuno krantuose. Varviškės „republika“ skelbėsi esanti nepriklausoma nuo Lietuvos ir Lenkijos bei siekianti prijungti Lietuvą prie „Vidurinės Lietuvos“ (lenk. *Litwa Środkowa*), turėjo savo „komendantą“, antspaudą; puldinėjo Kapčiamiesčio, Kučiūnų, Lazdijų, Leipalingio, Liškiavos, Punsko, Rudaminos ir Vėisiejų valsčių gyventojus. Tokią teroristų gaują likviduoti sunkiai sekėsi, nes ji veikė miškuose, turėjo gerų ginklų: kulkosvaidžių, šautuvų, granatų, ją rėmė ir Lenkijos valdžia. Kada puldavo stipresnės lietuvių partizanų ir milicijos jėgos, jie pasitraukdavo miškais į Lenkijos pusę, ten lenkų partizanus pridengdavo Lenkijos kariuomenė, o vėliau, lietuvių partizanams ir milicijai atsitraukus, vėl sugrįždavo į savo buveines.

Neutralioji zona buvo „niekieno žemė“, gyvenimas joje tapo sunkus ir pavojingas. Kadangi čia daugiausia gyveno lietuviai, naktiniais kaimų puldinėjimais, žmonių žudymais, sodybų deginimais, grobimais (grobė gyvulius, maisto produktus, kailius ir kailinius, vilnas, drobę, drabužius ir kt.), apiplėšimais ir rekvizicijomis (javais, mėsa, pinigais, pastotėmis) siekta įbauginti gyventojus ir priversti pasisakyti už prijungimą prie Lenkijos valstybės. Tikėtasi, kad Lietuvos karinių pajėgų neginami gyventojai (Lietuva griežtai laikėsi neutralios zonos taisyklių ir iš jos išvedė savo karinius dalinius) neatlaikys ilgai trunkančio teroro, pasijus Lietuvos apleisti ir paprašys Tautų Sąjungos ar Lenkijos jų kaimus prijungti prie šios valstybės. Varviškės „respublikos“ partizanai vis labiau plėtė savo veikimo zoną. „Kai apie 100 banditų apsupdavo kokį kaimą, jiems nesunku būdavo tiesiog į šmotelius supjaustyti mūsų kareivius“, – rašė *Karo archyvas*. Visi to krašto gyventojai buvo verčiami duoti lenkų partizanams (apylinkės gyventojai juos vadino „razbaininkais“) duoklę – „daniną“. Tuos, kurie atsisakydavo ją pristatyti, nakties metu užpuldavę ir viską atimdavę. Kaip tai nutikdavo, matyti iš vieno 1922 m. gruodžio 16 d. dokumento (šis dokumentas, rašytas lenkiškai, Lietuvos valdžios buvo pridėtas prie Tautų Sąjungos bylos kaip lenkų kriminalinių veiksmų neutralioje Lietuvos teritorijos zonoje įrodymas), pasiūsto Šutronių kaimo (Kapčiamiesčio vls.) seniūnui:

Ginkluotos jėgos

Varviškė Varviškės savivaldos komanda

16–XII–22 m.

Įsakymas Šutrance kaimo šaltyšiui.

Šutrance kaimo šaltyšius pristatys Varviškės kaiman 20-XII-22 m. 20 pūdų avižių, 10 pūdų mėsos, 3 pūdus lašinių lenkų partizanų reikalams.

Už neišpildymą virš minėto įsakymo visas kaimas bus nubaustas ir triguba duoklė bus išieškota; be to, išsiųsiu baudžiamąjį būrį, už kurio pasielgimą neatsakau, t. y. už triukšmus, plėšimus, kaimo bombardavimą bei padeginimą.

H. Mullers,

Ginkluotos jėgos Varviškės savivaldos

komendantas

(pavadavime).

Nuorašas

Komenda Sily Zbrojnej
Samorządu Warwizski.

W a r w i s z k i
Dn. 16-XII-1922 r.

Do .
Saltysa wsi Szutrance.

Soltysa wsi Szutrance dostarczy do wsi Warwizsek na dnia 20-XII-22r., 20 pudów owsa, 10 pudów męsa, 3 pudy słoniny, na potrzeby partizantów polskich. Za niewykonanie powyższego rozkazu wies cała będzie ukarana i potrójna ilość scięgnięta, prócz tego wysła oddział karny za którego czynność nie odpowiadam t.j. gwałty, rabunki, bombardowanie wsi, oraz podpalenia.

(Pasiraš) H. M u l l e r s.
Komendant Sily Zbrojnej
Samorządu Warwizski.
(w zastępstwie).

Do
Dworu Wiktorzyn.

Dwór Wiktorzyn dostarczy do wsi Warwizsek na dnia 20-XII-1922 r. 30 pudów owsa, 10 pudów męsa, 3 pudy słoniny, na potrzeby partizantów polskich. Za niewykonanie powyższego rozkazu z dworu Wiktorzyn będzie scięgnięta potrójna ilość, prócz tego wysła oddział karny za którego czynność nie odpowiadam t.j. gwałty, rabunki, bombardowanie dworu, oraz podpalenia.

(Pasiraš) H. M u l l e r s.
Komendant Sily Zbrojnej
Samorządu Warwizski.

Dnia 14-XII-1922r.

N a k a z.

Komenda Sily Zbrojnej Samorządu W a r w i s z k i niniejszym, nakazuje soltysowi wsi Podumble dostarczyć na dnia 17-XII-1922 r. 20 pudów owsa, 6 pudów męsa, 2 pudy słoniny.

W razie nie wykonania niniejszego nakazu na termin i niedostarczenia wysyłam oddział karny za którego czynność t.j. gwałty, rabunki i podpalenia nie odpowiadam.

(Pasiraš) H. M u l l e r s.
Komendant Sily Zbrojnej
Samorządu Warwizski
(w zastępstwie).

Dn. 10-XII-1922 r.

Do
Soltysa wsi K o d z i e

Komendo Sily Zbrojnej Samorządu Warwizski wzywa wies Kodzie dla dostarczenia na potrzeby partizantów polskich wo wsi i Warwizski, 20 pudów siana. W razie niedostarczenia nam oznaczonej ilości siana do dnia 13 grudnia, na wies będzie wysłany karny oddział partizanski, który wies cała ukarze i potrójną ilość siana scięgnięta.

(Pasiraš) *Chmura*
Komendant Sily Zbrojnej
Samorządu Warwizski.

Lenkų partizanų įsakymai su reikalavimais mokėti duoklę. LCVA, f. 561, ap. 12, b. 1702, l. 77

Nepaklusniusius grasino bausti „karo lauko teismu“ (lenk. *Sąd polowy*). Šioms gaujoms vadovavo Varviškės „savivaldos komendantas“ (lenk. *Komendant Sily Zbrojnej Samorządu Warwizski*), Lenkijos kariuomenės poručnikas Juzefas (?) Pilevskis (*Pilevski*), slap. *Chmura* (Debesis). Kitų teigimu, tai buvęs Kapčiamiesčio dvarininkas Moravskis (prieš Pirmąją pasaulinį karą Kapčiamiesčio dvarą valdė Moravskis

iš Kauno gubernijos), pasivadinęs *Chmūros* slapyvardžiu. Lenkų partizanai taip pat įsikūrė Sventijansko ir Bugiedos kaimuose. Iš šio kaimo kilęs vienas iš lenkų partizanų vadų, pasirašydavęs taip: *Neutralnego pasa komendant Marcin Żukowski*. Nepriklausomos Lietuvos spaudoje rašoma, kad Varviškėje lenkų partizanai turėjo savo „komendantūros“ raštinę ir antspaudą su Lenkijos valstybės ženklu, kaukole ir dviem sukryžiuotais žmogaus kaulais, kurie reiškė, kad jie nebijo mirties.

„Komendantas“ *Chmūra* paprastai per pasiuntinius raštiškai pranešdavo kaimui, ką jo gyventojai turi pristatyti į Varviškę. Pavyzdžiui, Lipliūnų kaimo (Leipalingio vls.) seniūnui buvo įsakyta pristatyti 4 kiaules, 2 karves, 3 pabalnotus arklius, 6 kailinius ir t. t. Kartu įteiktas grasinimas: „Šio įsakymo neįvykdžius, išsiųsiu baudžiamąjį dalinį, už kurio veiksmus – prievartavimus, padegimus, nužudymus ir t. t. aš neatsakau.“ Gyventojams įbauginti baudžiamojo dalinio – kelių dešimčių raitelių – priešakyje nešdavo juodą vėliavą su balta kaukole. Ant savo įsakymo rašto „komendantas“ *Chmūra* dėdavo antspaudą, irgi su kaukole.

Lenkai, norėdami parodyti Varviškės „respublikos“ tariamą savarankiškumą ir įtikinti kitas valstybes, kad Varviškėje susikūrė rimta organizacija, norinti prijungti Lietuvą prie jų jau anksčiau Lenkijos okupuotoje Pietryčių Lietuvoje sukurtos „Vidurinės Lietuvos“, 1923 m. pradžioje išleido specialius pašto ženklus su įrašu „SAMORZĄD WARWISZKI“, perspausdindami tris Lenkijos pašto ženklus 50, 100 ir 200 markių vertės; jų išleidimą Lenkijos spauda priskyrė tariamajai Varviškės komendantūrai; šie ženklai naudoti primokėti siunčiant korespondenciją iki artimiausio Lenkijos pašto Sapockinėje. Iš tikrųjų šiuos ženklus išleido Lenkijos valdžia, išspausdino vienoje Varšuvos spaustuvėje, nes Varviškėje nebuvo jokių spausdinimo mašinų, be to, vėliau nustatyta, kad perspausdinant naudoti labai geros kokybės prancūziški dažai.

Lenkijos kariuomenės kareiviai ir lenkų partizanai Varviškės apylinkėse (ir Seinų krašte bei gretimose vietovėse) nužudė daug lietuvių, padarė daug skaudžių veiksmy, tačiau ne visus juos pavyko suregistruoti.

Kai 1922 m. vasario 17 d. lietuviai prieš lenkų partizanus į Varviškės ir Bugiedos kaimus pasiuntė 18 milicininkų, lenkai juos apsupo ir suėmė (tik vienam Kaziui Varneliui pasisėkė pabėgti), sugautuosius mušė šautuvų buožėmis, paskui nuogai išrengė, paklupdė po kažkokiu paveikslu ir liepė prisiekti, kad į jų „respublikos“ žemes daugiau neis. Dar kartą smarkiai sumušę, paleido pusnuogius ir basus.

Su Varviškėje įsitvirtinusiems plėšikais kovojo lietuviai partizanai ir šauliai. 1922 m. pavasarį prie Seirijų IV milicijos nuovados suorganizuotas specialus dalinys kovoti su lenkų partizanais. Į šį dalinį priskirta vyrų ir iš kitų Lietuvos apskričių. Susidarė 80 milicininkų būrys, jo viršininku paskirtas Jasinauskas. Dalinys dislokuotas Guronių, Menciškės ir Žmirklių kaimuose (Kapčiamiesčio ir Leipalingio vls.), iš jų būriai po 20 vyrų buvo siunčiami kaip žvalgai, patruliavo, kad lenkų partizanai negalėtų siautėti ir puldinėti kaimų gyventojų.

1922 m. birželio 3 d. neutralios zonos lietuvių milicininkai ir šauliai iš kelių pusių puolė lenkų partizanus, įsikūrusius Sventijansko ir Bugiedos kaimuose. Juos užėmė, žuvo keli lenkų partizanai, keliuose namuose padarytos kratos. Keletą įtariamų lenkų partizanų nugabeno į Lazdijų kalėjimą. Tą pačią dieną lietuvių milicininkai atsitraukė į Kapčiamiestį. Tačiau gana ilgai lietuvių gynėjų pastangos nebuvo sėkmingos: lenkų partizanai pralįsdavo per užtvaras ir lietuvių užnugaryje rengdavo diversijas. Pozicinių mūšių nevyko. Lietuvių partizanams buvo pavojingiau negu reguliariosios kariuomenės kariams, nes lenkai mūsų partizanų į nelaisvę neimdavo... Pagavę labai kankindavo, gyvų nepaleisdavo. Lenkai keršijo net ir kovojančių su jais milicininkų šeimoms. Nužudyta daug lietuvių – plėšimai, žudynės vyko beveik kasdien. Nepakeldami tokio teroro ir norėdami apsiginti, kaimų gyventojai aktyviai būrėsi į šaulių būrius.

1922 m. spalio 7 d. į Punkską (neutralioje zonoje) atvyko Tautų Sąjungos Tarybos komisaras P. Saura (Ispanija) ir jo sekretorius Lasičius (Serbija). Jiems įteikti 18 kaimų atstovų protestai su parašais ir 11 skundų dėl lenkų žiaurumo.

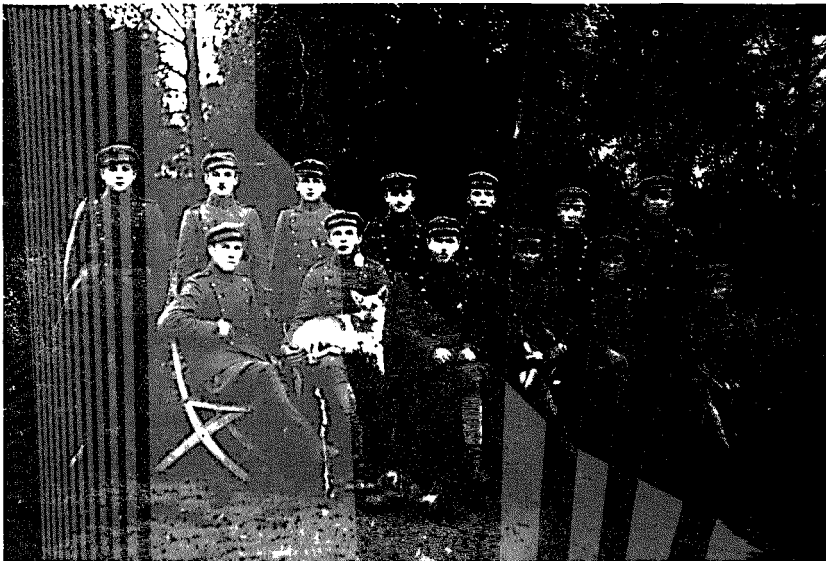
1922 m. spalio 7 d. „komendanto“ *Chmūros* vadovaujami lenkų partizanai, apie 80 žmonių, persikėlę per Nemuną ties Sventijansku, naktį užpuolė Guronių kaimą. Vyko žiaurios kautynės. Abiejose pusėse buvo nukautų ir sužeistų. Kovoje žuvo lietuvių milicininkai Jurgis Janulevičius (Seinų aps. milicininkas), Aleksandras Likumavičius (Vilkaviškio aps. milicininkas), sunkiai sužeistas Vaitiekus Maknevičius (Vilkaviškio aps. milicininkas), jis mirė vežamas į Kapčiamiestį; sužeisti sargybos viršininkas Adolfas Daunora ir milicininkas Juozas Latoža. Lenkų partizanai išsivedė ir nužudė Kazimierą Visocką, Aleksandro (40 m.); Vaišnoraitę ir dar kelis gyventojus sunkiai sužeidė; sumušė Vaišnorus, Adomą Saltoną ir kt., o kaimą apiplėšė, pagrobė arklus ir geresnius daiktus, nuniokojo mokyklą.

1922 m. spalio mėnesį 11-ojo pėstininkų Vilniaus pulko Leipalingio baro viršininko vyr. lttn. Vlodo Opulskio surinktomis žiniomis

(1922 m. spalio 22 d. pranešimas 11-ojo pėstininkų Vilniaus pulko vadui), Kapčiamiesčio apylinkėse buvo susitelkę 350 gerai kariškai apmokyti lenkų partizanų, iš jų 150 sudarė skrajojamąjį būrį. Į Sven-tijansko kaimą jiems atvežta 6 kulkosvaidžiai ir 4 vežimai įvairių gra-natų. Lenkų agentai verbavo neutralios zonos gyventojus stoti į par-tizanus.

1922–1923 m. lenkų partizanai Varviškės kaimą sustiprino sukasę fortifikacinius įrenginius. Įtvirtinimai kariniu požiūriu įrengti tiesiog meistriškai: su geromis pozicijomis apšaudyti apylinkei, kulkosvai-džių lizdais, susisiekimo grioviais ir pan. Matyt, tenai vadovavo gal karininkai ar bent inžinerijos kareiviai. Tokiomis sąlygomis lenkų partizanų siautėjimams negalėjo būti galo. Jie, prasiveržę per lietuvių užtvartas, pasiekdavo vis tolimesnes apylinkes, net ir už neutralios zo-nos ribų. Lenkų partizanai lietuvių sargybos užtvartas puldavo kuopos dydžio pajėgomis, apsiginklavę šautuvais, kulkosvaidžiais, kartais ir granatomis.

1922 m. gruodžio 3 d. 4 valandą ryto apie 80 lenkų partizanų su kulkosvaidžiu, vadovaujamų „komendanto“ *Chmūros*, apsirengusių civiliais drabužiais, užpuolė Kučiūnus ir nužudė 7 asmenis: šaulius Martyną Petravičių, Kajetono (19 m.) ir Tarasą Fiodorovą, Terentijaus (19 m., palaidotas Puodziškių k. sentikių kapinėse), ūkininkus Augus-

Seinų apskrities pasienio milicininkai Kapčiamiesčio vls., Pabūdaviėčio k.
Apie 1923 m. Nuotrauka iš V. Andriuškevičiaus (Alytus) šeimos albumo

tą Launikonį, Adomo (55 m.), Vinčą Ramanavičių, Augusto (40 m.), Vinčą Sirutį, Antano (27 m.), Juzę Karaliūniene, Mykolo (28 m.) ir dailidę Petrą Kazlauską (29 m., gyv. Lazdijuose); 3 sunkiai sužeidė – Vladą Paciukonį (26 m.), Tamošių Paciukonį (45 m.), Vinčą Jakubauską (28 m.), o lengvai sužeistų priskaičiuota apie 30 asmenų. Užpuolikai išplėšė valsčiaus raštinę, sunaikino daug valstybės vidaus pasų ir dokumentų. Įsiveržę į kleboniją, sumušė kunigą J. Galeką, atėmė jo turtą ir išsivarė į Seinus, ten ilgai tardė. Plėšikai pagrobė 9 arklius su pakinktais ir vežimais, daug drabužių, pinigų, vertingų daiktų.

1923 m. vasario 4 d. Leipalingio valsčiaus gyventojų susirinkimas priėmė rezoliuciją, skirtą Lietuvos valdžiai:

Nuorašas.

Ištrauka iš rezoliucijos susirinkimo Leipalingio valsčiaus gyventojų

1923 m. vasario 4 d.

Susirinkimas, apsvarstęs Leipalingio valsčiaus ir apylinkės neutralės zonos gyventojų padėtį, nutarė kreiptis į Vyriausybę su sekančiais reikalavimais:

1. Kadangi lenkų partizanai kiekvieną dieną ir naktį plėšia ramių gyventojų turtą, juos pačius žiauriausiai kankina ir ne vienam jau atėmė gyvastį, ir kadangi gyventojai reiškia didžiausio noro būti apginkluotais, tad susirinkimas prašo Vyriausybę atkreipti dėmesį, kad ginklai būtų išduodami vietiniams gyventojams ko greičiausia ir kad nesitęstų tuo reikalu visokie formalumai po keletą savaičių ar mėnesių, kaip tai buvo daroma ligi šioliais.

2. Kadangi parubežinės milicijos neutralėj zonoj mažas skaičius ir ne visada įstengia apginti visus kaimus nuo lenkų partizanų, o priešastis to, dar didesni ir žiauresni plėšimai iš lenkų pusės, tad prašome Vyriausybės veikiausiai sustiprinti neutralėj zonoj parubežinę miliciją.

3. Kadangi baro sargybos yra labai neskaitylingos ir užpuolus lenkų partizanams, būna priverstos atsitraukti, o kartais ir gyvastį prarasti, kaip tai atsitiko Kalviuose, tad prašome Vyriausybės padidinti kaimuose sargybos ir ko greičiausia apginkluoti visus gyventojus.

Originalui atitinka:

Viršaitis (parašas).

Nuo Nepriklausomybės pradžios Liškiava ir jos apylinkės daug kentėjo nuo siautėjančių lenkų partizanų. Liškiavą jie puolė 5 kartus, apiplėšė ir išsigabeno daug žmonių turto, išsivarė daug galvijų, atėmė šimtus centnerių grūdų, nužudė ir sužeidė keletą gyventojų. Per puolimus į skurdžias lietuvių ir žydų pirkeles mėtydavo rankines granatas. Ypač žiaurus puolimas vyko 1923 m. vasario 26 dieną. Per jį, be kitų piktadarysčių, lenkai nužudė šaulius Igną (g. 1865) ir Jurgį (g. 1897) Grigus (J. Grigas 1923 m. sausio mėnesį dalyvavo Klaipėdos krašto sukilime). Suėmė juos, reikalavo išduoti savo draugus šaulius. Kai šie atsisakė pasakyti jų pavardes, abu Grigus pririšo prie medžio. Sūnui Jurgiui gyvam lupo odą, delnus badė adatomis, pražiodę kišo į burną degančius degtukus – kankino tol, kol gyvybė užgeso. Grigo tėvą nušovė, kai šis bandė su sūnumi atsisveikinti. Dar kelis miestelio gyventojus sužeidė. Siautėjo apie 50 lenkų partizanų, vadovaujamų karininko.

1923 m. vasario 27 d. 5 valandą ryto apie 80 pėsčių ir 18 raitų lenkų partizanų iš Varviškės kaimo ir Druskininkų, ginkluotų šautuvais, kulkosvaidžiu ir granatomis, užpuolė Didžiasalio kaimą (Leipalingio vls.). Apiplėšė gyventojus ir nušovė 2 ūkininkus: Praną Mikelionį, Mykolo (52 m.) ir Povilą Šacikauską, Simono (82 m.); sužeidė: Petronėlę Mikelioniūtę (20 m.), Marijoną Lazanskaitę (20 m.), Viktorą Prapiestį ir šaulį Antaną Ivanauską. Užpuolikai atėmė 2 arklus, nušovė karvę ir kelias kiaules. Drąsiai gindamasis nuo plėšikų žuvo šaulys Juozas Urbonas, Igno (19 m.). Per užpuolimą žuvo 4 ir sužeisti 3 lenkai; užpuolimą padėjo atremti 11-ojo pėstininkų pulko karių ir šaulių pagalba iš Leipalingio. Besitraukdami lenkų partizanai dar užpuolė ir apiplėšė Diržų kaimą (Leipalingio vls.).

1923 m. kovo 15 d. Tautų Sąjungos paskirtos Ambasadorių konferencijos nutarimu panaikinta neutrali zona, o demarkacijos linija pripažinta administracine Lenkijos ir Lietuvos valstybių siena; ji išsilaikė iki 1939 m. rudens. Punkskas, Seinai, Suvalkai atiteko Lenkijai. Varviškės kaimą priskyrė Lietuvai.

Nors lietuvių milicininkai ir šauliai surengė kelis žygius prieš Varviškės „respublikoje“ įsitvirtinusius lenkų partizanus, jų štabo ir pagrindinių pajėgų nepavyko sunaikinti. Lietuvos kariuomenės vadovybės kantrybė išseko, kai 1923 m. kovo 19 d. (per šv. Juozapo religinę šventę) 17 valandą apie 150 pėsčių ir 30 raitų lenkų partizanų užpuolė Paliepio kaimą (Kapčiamiesčio vls.) ir žiauriai nužudė Seinų baro atskirosios lauko sargybos kareivius – 11-ojo pėstininkų Vilniaus pulko 4-osios kuopos jaun. psk. Joną Taurį, Jurgio (g. 1900 Biržų aps. Bud-

bergio vls. Jonelių dvare), eilinius: Vladą Verpetą, Antano (g. 1898 Telšių aps. Plungės vls. Sausdravėnų k.), Joną Jaruckį, Prano (g. 1901 Telšių aps. Alsėdžių vls. Dyšlių k.), Abraomą Štramą, Mejerio (g. 1901 Ukmergės aps. Panoterių vls.) ir Mordchelį Kacą, Danieliaus (g. 1901 Tauragėje) bei sunkiai sužeidė eil. Benadą Rimšą, Antano (g. 1901 Švenčionių aps. Švenčionių vls. Daukšių k.). Apiplėšę Paliepio kaimo gyventojus, dar užpuolė Šutronių kaimą.

Iš Paliepio kaimo visus parvežė į Alytų, apžiūrėjo gydytojas. Kovo 22 d. žuvusiuosius iškilmingai palaidojo. Į kapines palydėjo 3 kunigai, gedulingai grojo 11-ojo pėstininkų Vilniaus pulko orkestras. Laidotuvėse dalyvavo labai daug žmonių (manytina, kad Mordchelis (Motelis) Leiba Kacas ir Abraomas (Echomas) Icikas Štramas (Štromas) palaidoti Alytaus miesto žydų kapinėse – G. L.). Drauge su kitais žuvusiuosius palydėjo ir 11-ojo pėstininkų Vilniaus pulko mokomoji kuopa. Visi gedėjo ir gailėjo žuvusiųjų. Atrodė, kad visas pasaulis rauda dėl kritusių už laisvę Tėvynės gynėjų.

Toks barbariškas elgesys sukrėtė visą Lietuvą. Reikalauta likviduoti Varviškės banditų gaują. 1923 m. balandžio mėnesį žurnale *Karys* išspausdintas protesto rezoliucijos tekstas:

*Alytaus miesto ir apskrities piliečių demonstracijos
Protesto rezoliucija*

Pastaruojų metu mūsų amžini priešai lenkai ne tik užėmę laiko didelius Lietuvos plotus su mūsų sostine Vilniū, ne tik slegia ir spaudžia mūsų brolius neutralėję juostoj, bet pradėjo užpuldinėti ir terorizuoti ramius gyventojus šiapus demarkacijos linijos. Tas teroras (ginkluota priespauda) jau pereina visas nuožmumo ir žvėriškumo ribas. Taip 19 d. kovo šių metų lenkų kariuomenė, perrengta civiliais, puolė Paliepių kaimą šioj pusėj neutralės juostos ir nuožmiausiu būdu kardais iškapojo stovinčią tenai mūsų gynėjų sargybą ir išniekino jų lavonus nukirsdami koją, pirštus, bjauriausiai sudauždami jų galvas.

Tad mes, Alytaus miesto ir apskrities piliečiai, susirinę palaidoti savo ištikimus žuvusius karžygius, kuo griežčiausiai protestuojame prieš tokį lenkų elgesį.

Daugumos žuvusiųjų mūsų brolių kraujas ir sunaikintas Lietuvos sūnų turtas balsiai kviečia mūsų valdžią ir mūsų visuomenę atitaisyti supurvintą lenkų galvažudžiais mūsų Tautos Garbę.

Užtat mes ir šaukiame, reikalaudami: 1) kad galop būtų apsaugota ramių gyventojų ramybė ir gyvybė; 2) kad būtų apsaugotas

mūsų žmonių turtas; 3) kad būtų atitaisyta sumindžiota mūsų Tautos Garbė.

Tam reikalui privalo būt sunaudotos visos galimos mūsų valdžios ir mūsų visuomenės fizinės ir moralės priemonės.

Visas gi Vyriausybės pastangas šiuo atveju pasižadam visomis išgalėmis remti, o reikalui esant stoti į tėvynės gynėjų eiles.

Nuožmus, begėdiškas nužudymas laidojamų šiandien mūsų karžygių verčia mus kreiptis į visą kultūringąjį pasaulį dėl solidaraus su mumis protesto prieš nesiliaujantį lenkų nuožmumą ir žvėriškumą.

Demonstracijos įgalioti pasirašyti pasirašė: V. Runta, Dr. S. Jonavičius ir J. Stankevičius.

Originalui atitinka: K. Balukevičius.

Varviškės „respubliką“ likvidavo iš Alytaus atvykęs 11-ojo pėstininkų Vilniaus pulko I batalionas (vadas kpt. Henrikas Songinas), kurio kuopoms vadovavo: 1-osios kuopos vadas vyr. ltn. Arsenijus Borchertas ir ltn. Jokūbas Gotlybas, 2-osios kuopos vadas vyr. ltn. Vladas Ščepanavičius ir ltn. Aleksandras Beras, 3-osios kuopos vadas vyr. ltn. Vladas Opulskis ir ltn. Bronius Steponavičius, 1-osios kulkosvaidžių kuopos vadas vyr. ltn. Eduardas Berentas; talkino Liškiavos, Merkinės, Perlojos ir vietiniai šauliai bei milicininkai.

1923 m. prieš šv. Velykas 11-ojo pėstininkų Vilniaus pulko I batalionas gavo įsakymą pakeisti II batalioną, kuris saugojo pasienio barą Leipalingis–Lazdijai. Bet prieš tai I bataliono vadui įsakyta nuvykti į Varviškę ir sunaikinti plėšikų lizdą. Iš Merkinės plentu nuvykus į Leipalingį, gautas nurodymas: naktį priėjus miško takais, aplenkiant lenkų partizanų sargybas, apsupti Varviškės kaimą ir sunaikinti visą banditų įgulą. Kovo 23 d. anksti rytą per naktį atžygiavusios trys grupės buvo užėmusios pozicijas priešais lenkų partizanus. Viena grupė, vadovaujama ltn. Aleksandro Urbelio, įsitvirtino palei Baltosios Ančios žiotis, antroji grupė – už Baltosios Ančios, palei Bugiedos kaimą, ir trečioji, vadovaujama ltn. A. Bero, – palei Varviškės kaimą. Priartėjus prie Varviškės kaimo susidurta su lenkų partizanų sargybos žvalgyba. Po susišaudymo sargyba atsitraukė, palikusi du nukautus. Subėgę į apkasus, lenkų partizanai tuojuo atidengė smarkią kulkosvaidžių ir šautuvų ugnį. Lietuvių kovotojai puolė į apkasus, užvirė durtuvų mūšis. Lenkų partizanai atsišaudydami ėmė bėgti iš apkasų. Partizanų štabas buvo apsuptas, po atkaklių kautynių įtvirtinimai užimti ir sugriauti, Varviškė užimta, nepadėjo ir stipri priedanga iš anapus Nemuno. „Placufkos“

įgula valtimis per Nemuną pabėgo į Lenkijos pusę, pirma sudeginusi trobesius. Sudegė ir koplyčia, kurioje laikyta amunicija. Surasta 150 šautuvų, negalint išvežti jie sunaikinti. Liko apie 30 užmuštų bei sužeistų lenkų partizanų. Per mūšį žuvo ir keli Varviškės kaimo gyventojai: Karolis Albaitis, Augusto (55 m.), Rozalija Šumskiūtė, Andriejaus (24 m.), Stanislovas Radzevičius, Domininko (82 m.).

Vadinamoji Varviškės „respublika“ nustojo gyvavusi. Kad daugiau tai nesikartotų, ten palikta sustiprinta Lietuvos kariuomenės sargyba. Vėliau sužinota, kad Lenkijos kariuomenė atbėgusius lenkų partizanus nuginklavo. Pabėgėliai rado prieglobstį dideliame lenkiškame Pšelomo (*Przelom*) kaime.

Šis svarbus įvykis dėl politinių motyvų to meto Lietuvos spaudoje beveik neminėtas. Tik 1923 m. balandžio pradžioje *Kario* žurnale bendroje įvykių suvestinėje trumpai paminėta:

Neitr. zonos gyventojai nebepakęsdami lenkų partiz. nuolatinių plėšimų, žudynių ir terorizavimo, ir išėję iš kantrybės, kovo 22 d. puolė partizanų lizdą Varviškės kaime (Nemuno upės ir Igorkos upelio santakoje). Įvyko smarkus, ginkluotas vietos gyventojų susirėmimas su lenkų partizanų gauja. Laike kautynių Varviškės kaimas su ginklų sandėliu sudegintas. Partizanai liko išvaikyti iš Varviškės ir Bugiedos kaimų. Lenkų partizanai turėjo nuostolių apie 30 žmonių nukautais, kiti partizanai išbėgiojo už demarkacijos linijos.

Varviškės karinė ekspedicija, kurioje dalyvavo apie 300 lietuvių karių ir šaulių, pareikalavo nemažai jų aukų. Per kautynes žuvo 11-ojo pėstininkų Vilniaus pulko lt. Aleksandras Urbelis, Petro (g. 1900 Kėdainių aps. Surviliškio vls. Bakainių k.), lt. Aleksandras Beras, Aleksandro (g. 1895 Marijampolės aps. Veiverių vls. Veiverių k.; palaidotas Veiverių mstl. kapinėse) ir 4 kareiviai: 2-osios kuopos eil. Juozas Reveikis (nukautas prie Varviškės k.) bei 4-osios kuopos eiliniai Jonas Graubaskas, Kostas Repečka, Mikas Giedra (nukauti prie Sventijansko k.). Eiliniai Jonas Pakeris ir Bronius Šerelis dingo be žinios (pateko į nelaisvę). Dar žuvo karinėje operacijoje dalyvavę šauliai Feliksas Kuckailis, Jokūbo ir jo sūnus Viktoras Kuckailis (gyv. Leipalingio vls. Mikalinos k.) bei Juozas Kvedaravičius, Stasio (gyv. Leipalingio vls. Neliubonių k.). Sužeisti: vyr. lt. Vladas Opulskis, Prano (g. 1886 Telšiuose), 1-osios kulkosvaidžių kuopos eil. Vincas Akelevičius (jam už parodytą narsumą vėliau suteiktas grandinio laipsnis) ir dar vienas karys. Šaulys Vaclovas Jurkonis, Domo (g. 1904, gyv. Leipalingio vls. Neliubonių k.), sužeistas Varviškės mūšyje, vėliau mirė nuo žaizdų

namuose (palaidotas Leipalingio mstl. kapinėse). Perlojos būrio šaulys Stasys Ivanauskas (kilęs iš Gardino aps. Zabolotios vls. Pasiekų k.) sužeistas į dešinę šlaunį ir ranką (jis 39 dienas gydėsi 1-ojoje karo lauko ligoninėje). Per mūsų susprogdintas lietuvių lengvasis kulkosvaidis.

11-ojo pėstininkų Vilniaus pulko telefonogramoje Lietuvos kariuomenės štabui rašoma:

Kovo 22 d. apie 5 val. 30 min., neatsižvelgiant į lenkų partizanų atkaklų gynimąsi kaime Warwiszki ir Bugieda, lenkų partizanai iš minėtų kaimų tapo išmušti ir atsitraukė už demark. linijos. Lenkų partizanų ginklų sandėlis, kuris buvo kaime Warwiszki ir pats kaimas tapo sudeginti. Nuostoliai: nuo partizanų lenkų paimta 3 arkliai ir 8 karvės, iš jų 3 sužeistos, ir 150 šautuvų. Nesant galimybei šautuvų išvežti, minėti šautuvai tapo sudeginti. Užmuštais ir sužeistais iš pusės lenkų apie 30 žmonių. Iš mūsų pusės 2 karininkai: leit. Beras ir leit. Urbelis užmušti, vyr. leit. Opulskis sužeistas, 2 kareiviai užmušti, 2 kareiviai sužeisti ir 4 dingę be žinios, mūsų 1 lengvas kulkosvydis susprogdintas. Lavonas leit. Bero palaidotas Veiverių kap. (Marijampolės aps.), lavonas gi leit. Urbelio, sulig žinių vietinių gyventojų, pergabentas ant dešinio kranto upės Nieman ir kur tai palaidotas.

Taip sunaikintas šis lenkų karinis forpostas, turėjęs ir politinį tikslą – prijungti Varviškės apylinkes prie Lenkijos. Lenkų partizanų vadai tikėjosi, kad aplinkiniai gyventojai lietuviai, nebepakęsdami teroro ir nesulaukdami pakankamos pagalbos iš Lietuvos valdžios, patys prašysis prijungiami prie Lenkijos.

1923 m. birželio 13 d. Leipalingio miestelio kapinėse perlaidoti Varviškės mūšyje žuvę šauliai Viktoras Kuckailis ir jo tėvas Feliksas Kuckailis, Antanas Kvedaravičius, taip pat 11-ojo pėstininkų Vilniaus pulko ltn. Aleksandras Urbelis ir, spėjama (Leipalingio bažnyčios mirimo metrikų knygoje įrašų apie palaidotus karius nėra – G. L.), kariai Jonas Grabauskas, Jono (g. 1901 Marijampolės aps. Kalvarijos vls. Kumečių k.), Kostas Repečka, Juozo (g. 1901 Ukmergės aps. Kurklių vls. Padvarninkų k.), Mikas Giedra (g. 1901 Tauragės aps. Tauragės vls. Joniškių k.).

Seinų apskrities pasienio milicininkai.
1923 m. Nuotrauka iš G. Lučinsko
(Alytus) kolekcijos

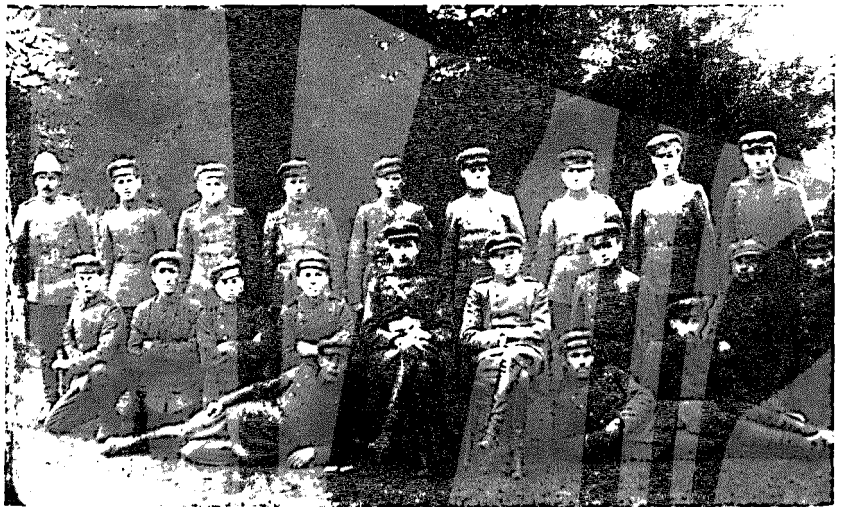
Nepriklausomos Lietuvos metais Leipalingio šaulių namuose Varviškės mūšyje žuvusiems pagerbti įrengtos atminimo lentos, jose įrašytos žuvusiųjų pavardės.

1923 m. pavasarį pristatant Varviškės mūšyje pasižymėjusį karį Stasį Vaitkų, Jono (g. 1900 JAV, gyv. Tauragės aps. Skaudvilės vls. Tysaičių k.) apdovanoti Vyčio Kryžiaus ordinu, apdovanojimo lape apie jį rašoma:

11 pėst. Vilniaus pulko 4 kuopos jaun. pusk. Stasys Vaitkus 1923 m. kovo 23 d. puldamas lenkų įsistiprinimus ties Varviškės k., nežiūrint smarkios priešininko ugnies, pirmas įsiveržė į lenkų apkasus ir juos naikindamas davė pavyzdį kitiems. Kada buvo nukautas ltn. Beras, j. pusk. Vaitkus smarkioje kautynių ugnyje išnešė jo lavoną ir perdavė sanitarams.

1923 m. liepos 17 d. 11-ojo pėstininkų Vilniaus pulko kariai: eil. Jonas Jaruckis (žuvęs), eil. Motelis Kacas (žuvęs), eil. Benadas Rimša, eil. Abraomas Štramas (žuvęs), jaun. psk. Jonas Taurys (žuvęs), jaun. psk. Stasys Vaitkus ir eil. Vladas Verpetas (žuvęs) apdovanoti Vyčio Kryžiaus 1-ojo laipsnio ordinais (nr. 1330–1336).

1928 m. balandžio mėnesį buvęs 11-ojo pėstininkų Vilniaus pulko I bataliono vadas kpt. H. Songinas, teikdamas apdovanoti kpt. V. Opulskį, pateikė tokį Varviškės mūšio aprašymą:

Seinų apskrities pasienio policininkai. 1-oje eilėje 3-ias iš dešinės (sėdi) – Vincas Anza, Antano (g. 1897 Punsko vls. Radiškių k.). 1924 m. Nuotrauka iš V. Kavaliausko (Vilnius) rinkinio

Reliacija mūšio po Varviškiais 1923 m. [kovo] 23 d.

1923 m. būnant dar tarp Lietuvos ir Lenkijos neutralinei zoni, kaime Varviški ir apylinkėse, palei upę Nemunas, pasirodė stipri rinktinė lenkų partizanų su nuolatine buveine kaime Varviški. Tuo laiku bare prieš Varviški stovėjo 11-to p. pulko II batal. major. Dragūnevičiaus vadovaujamas. Lenkų partizanai plėšė žmones gyvenančius neutralinėj zonoje, uždėdavo jiems kontribuciją, imdavo arklius ir gyvulius, priešinančius gi paprastai sušaudydavo. Lenkų partizanai per tiek laiko ant tiek išsidrąsino, kad pradėjo veržtis per mūsų kariuomenės saugomą liniją ir plėšti žmones esančius mūsų pusėje, kartu užpuldinėdami mūsų sargybą ir keletas kareivių esančių sargyboje kovojant su jais žuvo. Vieną naktį apsupus kaimą, kur stovėjo mūsų sargyba, žiauriai išžudė visus 9 [turi būti 5 – G. L.] esančius sargyboje kareivius ir tik atėjus paspirčiai iš Leipalingio, buvo lenkų partizanai iš kaimo išmušti. Tuo laiku buvęs 11 p. pulko vadas pulk. leit. Jackus, pranešdamas divizijos vadui pulk. Žukui apie įvykį, pranešė visas tas kančias, kurias kenčia žmonės nuo lenkų partizanų. Divizijos vadas kalbėjo tuo reikalu su kariuomenės vadovybe, o taipogi su Jo Eks. Respublikos Prezidentu ir gavus sutikimą kovo mėn. 21 d. pašaukė pas save 11-ojo p. pulko vadą ir mane ir pranešė, kad kariuomenės vadovybė leido likviduoti esančius Varviškiuose lenkų partizanus, pridurdamas, kad Jo Eks. Respublikos Prezidentas pažadėjo ypatingą dovaną tam, kas tuos partizanus likviduos ir pareiškė, kad tam tikslui jis išrinko mane su man pavestu I-mu batalionu, taipogi pareikalavo tuojaus pristatyti planą likvidavimui lenkų partizanų.

Kaimas Varviški yra apsuptas iš dviejų pusių Nemuno, gi iš trečios – upelio Čarna Hanča. Ketvirtas šonas kaimo yra visai atidengta lyguma ir tik už 1,5 kilom. prieš kaimą yra miškai ir krūmai. Bet sulig gautų žinių lenkų partizanai statė sargybą atstume 0,5 kil. nuo miško ir visuomet galėjo savo laiku perspėti esančius Varviškiuose partizanus apie pavojų. I batalionas susidėjo iš naujokų, kurie buvo tik 2 mėn. mokinti, apart to kuopoje buvo tik 50–60 durtuvų ir eiti į atvirą kovą su plėšikais, kurie visą savo gyvenimą praleido mūšiuose, buvo pavojinga, ypač kad sulig davinių surinktų iš vietinių žmonių ir šnipų, lenkų partizanai turėjo 250 gerai ginkluotų pėstininkų ir apie 50 raitelių. Raiteliai stovėjo u. Varviški. Ginklus ir šovinius gaudavo iš Lenkijos. Todėl aš nutariau su batalionu pereiti per neutralinę zoną į lenkų pusę, apeiti lenkų sargybą ir iš lenkų teritorijos išeiti prieš patį kaimą Varviškį, paliekant lenkų partizanų sargybą už,

t. y. savęs, tikėdamas, kad netikėtumas bus faktorium, kuris laimėjimą nusvers į mūsų pusę. Divizijos vadas ir pulko vadas su mano planu sutiko. Kitą dieną iš ryto batalionas išėjo iš Alytaus, neva pakeisti II bataliono, bet nedaėjęs iki Leipalingio 5 kil. apsinakvojo, bet sutemus išėjo iš nakvynės į Leipalingį. Tas buvo daroma dėlei to, kad mums buvo žinoma, kad partizanai turi savo šnipus, kurie apie kiekvieną judesį mūsų kariuomenės pranešdavo jiems iš anksto. Leipalingyje batalionas nesustojo, bet ėjo tiesiog išrinktu maršrutu ir iš ryto apie 5 val. apėjus visas lenkų sargybas ir vėl išėjus iš lenkų teritorijos, atsidūrė prieš kaimą Varviškį, kur susidūręs su netarpine partizanų apsauga ir prasidėjo mūšis. Netikėtumas buvo ant tiek didelis, kad iškart buvo aišku, kad laimėjimas bus mūsų pusėje. Mūsų naujokai neapšaudyti ir dėlei to veikimas jų buvo negriežtas, daugiausiai prisijėjo darbuotis karininkams ir savo pavyzdžiu drąsinti juos, dėlei to, drąsumas privedė prie to, kad vienas karininkas, vyr. leit. Beras buvo nukautas, o kitas, kapitonas Opulskis sunkiai sužeistas į kovą. Sunkiai sužeistas kapit. Opulskis, nenorėdamas kaipo sužeistas pasitraukti, pasiliko su 2 kareiviais rajone veikimo bataliono, padėdamas sulig išgalėm tęsti kautynes, gi kitos dalys bataliono kaudamos užimdavo vieną po kito trobesį kaimo Varviški. Tuo laiku keletas partizanų raitelių, pasprukusių iš w. Varviški, nubėgo priešakin ir sutikdami sargybą, sumanė ateiti saviesiems į pagalbą pradėdant puolimą iš užpakalio ir tuo būdu manė pagelbėti prasimušti į lenkų teritoriją. Bet tą jų manevrą pastebėjo sužeistas kapitonas Opulskis ir nežiūrind savo žaizdos ir nelygių jėgų, drąsiai stojo su jais į kovą ir kai 3 partizanai krito užmušti – kiti metėsi atgal į mišką, kur ir pasislėpė. Nuo sprogstančių granatų kaimas užsidegė, prasidėjo gaisras, partizanų dalis liko nukautais, dalis prisidengdama miglotu oru persikėlė per Nemuną. Arkliai ir gyvuliai pagrobti iš aplinkinių žmonių liko mūsų rankose – buveinė lenkų partizanų liko sunaikinta. Nuo to laiko partizanų tose apylinkėse nebuvo.

Jeigu lenkų partizanų būrys ateinantis saviesiems į pagalbą būtų suskubęs užpulti batalioną iš užpakalio, tai kiti suspėtų pabėgti ir net visą grobį su savim išsinešti, bet dėka vieno sunkiai sužeisto karininko drąsumo, kuris iš mūšio nepasitraukė, o stojo su lenkų partizanais į kovą, juos ištaškė, laimėjimas buvo pilnas. Įkainuodamas tą viską priėjau prie išvados, kad ta žadėta Respublikos Prezidento dovana be abejonės priguli vienam kapitonui Opulskiui, dėlei to prašiau pulko vado pristatyti jį Vyties Kryžiui, kas ir buvo padaryta. Kapitonas Opulskis buvo evakuotas į karo ligoninę, kur gulėjo 1,5 metų, kele-

tą kartų buvo jam daroma operacijos, bet tos žadėtos dovanos negavo, net po 4 mėn. algą gaudavo tik už laipsnį, o pasveikus ir nuvykus į kitą pulką, nes 11 p. pulkas buvo išformuotas, buvo paskirtas jaunesniuoju karininku, nors 11 p. pulke vadovavo kuopai.

*Kapitonas Songinas,
buvęs 11 pėst. Vilniaus pulko
I bataliono vadas.*

1928 m. gegužės 25 d., įvertinant karo tarnyboje ir kovoje su lenkų partizanais neutralioje zonoje parodytą narsą, kpt. Vladas Opulskis apdovanotas Vyčio Kryžiaus 3-iojo laipsnio ordinu.

Varviškės „savivaldos“ tema istorikų mažai tyrinėta, todėl nurodomos skirtingos datos, kada ši „respublika“ likviduota. Dr. A. Rukša nurodo 1923 m. vasario 24 d., A. Bendorius – kovo 27 d., o Lenkijos šaltiniai – kovo 24 ir 27 d. *Lietuvių enciklopedijoje* nurodyta kovo 27 d., *Mūsų Lietuvoje* – kovo 2 d., o kraštotyrininkas B. Kašėlonis nurodo kovo 20 ir 29 d. Žuvusių šaulių giminaitė Ona Miliuvienė (Kuckailytė) nurodo kovo 22 dieną.

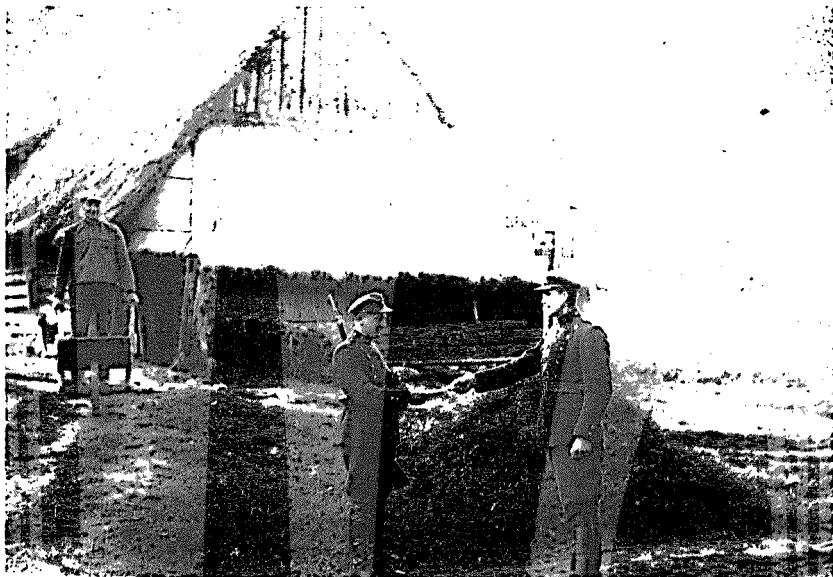
Žinoma, kad per karinę ekspediciją į Varviškę žuvo 11-ojo pėstininkų Vilniaus pulko karininkai lttn. Aleksandras Beras ir lttn. Aleksandras Urbelis bei šauliai Feliksas Kuckailis, jo sūnus Viktoras Kuckailis ir Juozas Kvedaravičius. 1931 m. Šaulių žvaigždės ordiniais apdovanoji žuvę šauliai: F. Kuckailis, V. Kuckailis ir J. Kvedaravičius. Jų žuvimo data nurodyta 1923 m. kovo 23 d. Leidinio *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953* karininkų, žuvusių kovose už Lietuvos Nepriklausomybę 1919–1923 metais, pavardžių sąvade (t. 1, p. 237–238) įrašyti 11-ojo pėstininkų Vilniaus pulko leitenantai Aleksas Beras ir Aleksandras Urbelis, 1923 m. kovo 23 d. žuvę kautynėse su lenkų diversantais. Leidinyje *Lietuvos karių, partizanų ir šaulių kapų atlasas 1919–1940* (p. 22) nurodyta, kad Leipalingio miestelio kapinėse palaidoti šauliai F. Kuckailys, V. Kuckailys ir J. Kvedaravičius, jų mirties data – 1923 m. kovo 23 d. Vilnietis žurnalistas, kraštotyrininkas Juozas Kuckailis nurodo 1923 m. kovo 23 d. Taip pat šią datą nurodo Lazdijų kraštotyrininkas Antanas Pupienis. Taigi nekyla abejonių, kad kautynės prasi-dėjo 1923 m. kovo 23 d., ankstų rytą, pirmąją šv. Velykų dieną.

Vachmistras Jonas Kareckas, tarnavęs Seinų apskrities pasienio raitojoje policijoje prie Leipalingio mstl. 1924 11 30. Nuotrauka iš A. Antanavičiaus (Alytaus r.) kolekcijos

Po Varviškės „respublikos“ likvidavimo liovėsi lietuviškų kaimų puldinėjimai, o vietiniai Varviškės gyventojai, lenkų partizanams ir agitatoriams pasitraukus, tapo lojaliais Lietuvos piliečiais. Nors laikė save lenkais, o tarpusavyje bendravo gudiškai, įsteigę lietuvišką mokyklą gavo teisę į žemę. 1925–1926 m. Varviškės kaime pastatyta mūrinė dviejų aukštų mokykla. Ją statė valdžios lėšomis, bet valsčiaus savivaldybė parūpino nemokamai pastotes ir darbininkus. 1925 m. pastatytas tiltas ant Neviedės upės, bendro naudojimo kelyje, einančiame iš Kapčiamiesčio į Varviškės kaimą. 1926 m. pastatytas tiltas ant Baltosios Ančios upės ties Jezdo kaimu, bendro naudojimo kelyje Kapčiamiestis–Veisiejai. Varviškės kaimo gyventojai išsiskirstė vienišiais ir palengva atsistatė sudegintas trobas. Pietų Lietuvos dzūkams prasidėjo ramesnis gyvenimas.

1926 m., kai Lenkija vėl ėmė grasinti Lietuvai, buvęs Varviškės „respublikos komendantas“ Pilevskis organizavo lenkų partizanus Šipliškių (Cipliškių) apylinkėse (Punsko vls.). 1926 m. gegužės 14 d. naktį, kai Pilevskis nelegaliai perėjo administracinę liniją Lietuvos pusėn ties Trumpalių kaimu (Punsko vls.), pasienio policininkai jį pastebėjo ir, kadangi gyvas nepasidavė, policininkas Antanas Ivoška jį nušovė.

Seinų apskrities pasienio policininkai Antanas Metelionis (dešinėje) ir Vladas Brogys. Kairėje – sodybos šeimininkas Šimas Stackevičius. Seinų aps. Sangrūdos vls. Berezinkų k. Iki 1930 m. Nuotrauka iš G. Lučinsko (Alytus) kolekcijos

B. Kviklio leidinyje *Mūsų Lietuva* (t. 3, p. 459) nurodyta, kad kažkoks dvarininkas Stabingis gyveno 5 kilometrai į šiaurės vakarus nuo Seinų. Skirstant jo žemes 1684 m. įsteigtas Lumbių kaimas ir palivarkas. Už 4 kilometrų nuo Seinų yra Stabingio kaimas (lenk. *Sztabinki*) ir buvęs dvaras. Vietovė įsikūrusi prie Stabingio ežero. Galbūt lenkų partizanų vadas *Stabingis* tebuvo slapyvardis, nors lietuvių jis vadintas išdaviku ir išgama. Galima manyti, kad jis buvo lietuvių kilmės.

1933 m. kovo 25 d. Leipalingyje vyko šaulių surengtas per Varviškės ekspediciją žuvusių karių 10-mečio sukakties minėjimas. Rytą miestelis pasipuošė tautinėmis vėliavomis, prie paminklo žuvusiems už Lietuvos laisvę organizuotai atžygiavo Jovaišių, Sankonių, Paliepio, Didžiasalio ir Lipliūnų šaulių būriai, atvyko Leipalingio vidurinės ir pradinių mokyklų mokiniai, pavarininkų kuopa ir didelė žmonių minia. Šventę pradėjo A. Laukaitis. Orkestrui grojant Lietuvos himną, iškelta tautinė vėliava. Renginio organizatorius mokytojas šaulys Markauskas pasakė kalbą. Bažnyčioje šv. Mišias aukojo Leipalingio vidurinės mokyklos direktorius kun. Bernardas Čepulis. Po pamaldų visi organizuotai nuvyko į Leipalingio parapijos kapines, kur palaidoti žuvę šauliai ir kariai. Visus sujaudino jausmingas kun. Prano Šukio pamokslas. Ant žuvusiųjų kapo padėjus vainikus ir pagerbus jų atminimą, eisena sugrįžo į miestelį prie paminklo. Kovų dalyvis mokytojas F. Sidaravičius perskaitė paskaitą, plačiai nušviesdamas 1923 m. įvykius. Rinktinės vadas kpt. V. Aksomaitis savo kalboje priminė lietuvių tautos vieningumą kovose dėl laisvės. Dar kalbėjo kovų dalyviai V. Nenortas ir J. Vailionis. Šventė baigta grojant tautos himną ir nuleidžiant vėliavą.

Lenkų kareivių ir partizanų siautėjimai, kovos su jais, žmonių žudynės paliko skaudžių prisiminimų šio krašto žmonių širdyse. Apie Varviškę sukurtą dainų, pasakojimų, kuriuose minimi ir išdavikai, ir didvyriai...

Apie Lietuvos sūnus, žuvusius prie Baltosios Ančios, liūdnei buvo dainuojamos liaudies dainos.

Šaulių Igno ir Jurgio kapas Liškiavos mstl. (Varėnos r. Merkinės sen.) kapinėse. 2010 05 07. A. Petrašiūno (Vilnius) nuotrauka

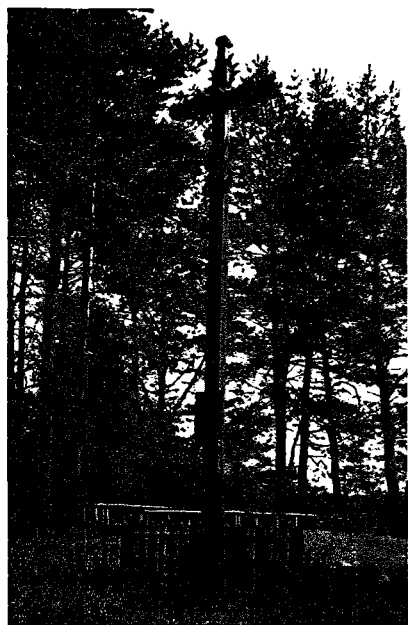
1999 m. rugpjūčio 15 d. Guronių kaime (Lazdijų r.) iškilingai atidengtas daugiau kaip 7 metrų aukščio kryžius-paminklas. Kryžiaus papėdėje centrinėje plokštėje iškaltas Vyčio kryžius ir žodžiai: „1918–1923. Krito už Lietuvos Laisvę ir Nepriklausomybę Guronių kaimo apylinkėse“. Šoninėse plokštėse iškalti vardai ir pavardės 36 žuvusiųjų: 5 karininkų, 10 kareivių, 6 milicininkų, 10 šaulių ir 5 ūkininkų. Tai šventas atminimas tų mūsų tautos didžiavyrių, kurie 1918–1923 m. laisvės kovose atidavė didžiausią vertybę – savo gyvybes, nes tik jų didelių aukų kaina apgintas šio Dainavos krašto laisvas ir nepriklausomas gyvenimas.

2011 m. birželio 11 d. Leipalingyje (Druskininkų sav.) vyko renginys, skirtas paminėti 1923 m. kovo 23 d. Varviškės mūšyje žuvusius Lietuvos kariuomenės karius ir šaulių sąjungos narius.

Parapijos klebonas kun. Paulius Marčiulionis aukojo šv. Mišias už Varviškės mūšyje žuvusius Lietuvos kariuomenės karininkus, karius ir šaulius. Vėliau šaulių rikiuotė atidavė pagarbą, buvo padėta gėlių prie paminklo (pastatytas 1928 m., atstatytas 1989 m.) žuvusiems kovose už Lietuvos laisvę.

Po pamaldų susirinkusieji vyko į Leipalingio kapines, ten buvo šventinamas paminklas. Jame juodo marmuro lentoje iškalta: „Žuvę kovoje už Lietuvos Laisvę 1923 m. kovo 23 d. Varviškėje šauliai: Feliksas ir Viktoras Kuckailiai, Juozas Kvedaravičius, 11-ojo pėstininkų Vilniaus pulko kariai: ltn. Aleksandras Urbelis, eiliniai: Mikas Giedra, Jonas Grabauskas, Juozas Reveikis, Kostas Repečka“. Renginio vedėjas – Sausio 13-osios brolijos Alytaus skyriaus narys Alfonsas Vitkauskas. Prie paminklo padėta gėlių ir uždegtos atminimo žvakės, tylos minute pagerbtas žuvusiųjų atminimas, tylą sudrebino šaulių pagarbos salvės. Paminklą pašventino kun. P. Marčiulionis. Gausiai susirinkę renginio dalyviai ir plačios Kuckailių giminės atstovai sugiedojo valstybės himną.

Gražiai ir prasmingai prisimindami žuvusiuosius už Lietuvos Nepriklausomybę prie paminklo kalbėjo alytiškis A. Vitkauskas, lietuvių kalbos mokytoja, poetė Ona Alesiūtė-Bleizgienė (Leipalingis), Onutė Mikelionienė (Druskininkai). G. Lučinskas pateikė Varviškės kautynių apžvalgą. A. Vitkauskas įteikė Alytaus apskrities Antano Juozapavi-

Sudegusios Varviškės k. koplyčios vietoje 2002 m. pastatytas kryžius. 2010 05 07. A. Petrašiūno (Vilnius) nuotrauka

Prie 1923 m. kovo 23 d. Varviškės mūšyje žuvusių Lietuvos karių ir šaulių atminimui pastatyto paminklo, Leipalingio mstl. (Druskininkų sav.) kapinėse. 2011 06 11. G. Lučinsko (Alytus) nuotrauka

čiaus šaulių rinktinės vado ats. kpt. Skirmanto Valatkevičiaus Padėkos raštus asmenims, padėjusiems statyti paminklą ir organizuoti šventę.

Žuvusių Varviškės mūšyje ir pokario kovose partizanų atminimui LPKTS Lazdijų skyriaus laisvės kovų dainų ansamblis „Žilvitis“ atliko keletą tautinių patriotinių ir partizanams skirtų dainų. Po minėjimo Leipalingio kapinėse dauguma renginio dalyvių išvyko į Mikalinos kaimą (Lazdijų r.), kuriame vyko Kuckailių giminės susibūrimas.

Druskininkų kuopos Jovaišių šaulių būrio vadas Aleksandras Kuckailys papasakojo, kad sumanymas pastatyti paminklą žuvusiems Varviškės kautynėse šauliams ir kariams kilo 2010 metais. Turėjo įtakos ir 2010-ųjų rudenį išleista G. Lučinsko knyga *Žuvę už Lietuvą. Laisvės kovos Dainavos krašte 1918–1923 metais*, kurioje plačiai, remiantis archyviniais dokumentais, aprašyta Varviškės „respublika“ ir jos likvidavimas. 1923 m. mūšyje su lenkais žuvę šauliai Feliksas ir Viktoras Kuckailiai – A. Kuckailio giminaičiai. Inicatyvai pritarė ir kaunietis Ignas Kuckailis, kurio senelis Feliksas ir dėdė Viktoras Kuckailiai žuvo šiame mūšyje. Akmenys paminklo statybai surinkti iš Mikalinos kaimo laukų. Tai tarsi simbolis, nes 1923 m. žuvę tėvas ir sūnus Kuckailiai gyveno Mikalinos kaime. Iš kaimo vietovių kilę dauguma 1918–1920 m. Lietuvos kariuomenės savanorių, o lauko akmuo

simbolizuoja lietuvišką stiprybę. Paminklo statymui vadovavo meistras Arūnas Kuliešius ir Artūras Kuckailis, o svarbiausi padėjėjai buvo Jovaišių būrio šauliai.

Džiugu, kad vietinių patriotų dėka ne tik pagerbtas, bet ir įamžintas žuvusiųjų atminimas. Kiekvienas pastatytas paminklas, kiekviena parašyta knyga Laisvės gynėjų atminimui dar labiau įtvirtina Lietuvos Nepriklausomybę.

Šaltiniai ir literatūra

1. Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. 399, ap. 5, b. 51, l. 10–10 v.
2. Ten pat, f. 561, ap. 2, b. 761, l. 30.
3. Ten pat, ap. 5, b. 786, l. 11–17, 32, 59 v., 61–73.
4. Ten pat, ap. 12, b. 1702, l. 27, 71–73, 74, 77, 78, 81, 107–108.
5. Ten pat, f. 930, ap. 2 O, b. 9, l. 1–78.
6. Ten pat, ap. 5, b. 2893, l. 1–27.
7. Ten pat, f. 1313, ap. 1, b. 65, l. 76, 89, 95, 96, 100, 105.
8. Ten pat, b. 81, l. 25, 26.
9. Ten pat, b. 83, l. 73, 80.
10. Ten pat, b. 84, l. 50, 73, 79, 80.
11. Ten pat, b. 101, l. 1, 2, 5, 6, 9, 12, 18, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92–101, 106–129.
12. Ten pat, f. 1764, ap. 1, b. 157, l. 15–15 v.
13. Ten pat, b. 267, l. 159, 165, 171, 173–175.
14. „Santykiai su lenkais“, pasirašė: Karin. S-las, *Kariškių žodis*, 1919 09 25, nr. 19, p. 149–150.
15. „Įvykiai neutralėj zonoje“, pasirašė: V. J., *Karys*, 1923 03 29–04 04, nr. 13, p. 163.
16. K. Balukevičius, „Protesto rezoliucija“, *Karys*, 1923 04 19–25, nr. 16, p. 197.
17. „Pasižymėję karžygiai“, *Karys*, 1926 01 1–7, nr. 1, p. 9.
18. Br. Vaikšnoras, „Tėvas greta sūnaus kaunasi“, *Karys*, 1934 03 08, nr. 10, p. 192.
19. „Prieš plėšikus ir žmogžudžius 1920 m.“, pasirašė: A. M., *Karys*, 1936 09 10, nr. 37, p. 926.
20. Vl. Ulčinskas, „Nors visi žuvo, bet iš sargybos nesitraukė“, *Karys*, 1937 04 22, nr. 17, p. 450–451.
21. Juozas Prėskienis, „Pirmas įpuolė į lenkų apkasus“, *Karys*, 1938 03 17, nr. 11, p. 332–333.
22. Ats. Itn. J. Gotlybas, „Varviškės ekspedicija“, *Karo archyvas*, t. 9, 1938, p. 239–240.
23. Gen. št. plk. Itn. Bilevičius, „11 pėstininkų Vilniaus pulkas“, *Karo archyvas*, t. 11, 1939, p. 239–268.
24. Jurgis Ramanauskas, „1918–1920 metai Seinų krašte“, *Karo archyvas*, t. 12, 1940, p. 212–270.
25. „Neutralinės juostos plėšikai. Ek. Kapčiamiestis“, *Laisvė*, 1922 06 28, nr. 95, p. 3.
26. „Iš neutralinės zonos. Lenkų užpuolimai. Ek. Leipalingis. Ek. Kapčiamiestis“, *Lietuva*, 1923 03 04, nr. 51, p. 13.
27. „Lenkai puola mūsų sargybas“, *Lietuva*, 1923 03 24, nr. 67, p. 6.
28. „Kruvini lenkų plėšimai neutralėje juostoje“, pasirašė: X., *Lietuva*, 1923 03 25, nr. 68, p. 1–2.
29. „Lenkų banditų puolimai“, *Lietuva*, 1923 03 27, nr. 69, p. 2.
30. F. Sidaravičius, „Plaukai šiaušiasi dėl baisaus lenkų teroro neutralėje zonoje“, *Lietuva*, 1923 04 06, nr. 75, p. 2.
31. „Seinai. Ančios krantai laisvi“, *Lietuvos aidas*, 1937 02 11, nr. 67, p. 6.
32. Jurg. Ramanauskas, „Varviškės nepriklausoma valstybė“, *Mūsų Vilnius*, 1937, nr. 1, p. 28–29 (1 dalis).
33. Jurg. Ramanauskas, „Varviškės nepriklausoma valstybė“, *Mūsų Vilnius*, 1937, nr. 4, p. 79 (2 dalis).

34. Jurg. Ramanauskas, „Varviškės nepriklausoma valstybė“, *Mūsų Vilnius*, 1937, nr. 5, p. 100 (3 dalis).
35. „Šaulių kovos su lenkais“, *Trimitas*, 1921 02 19, nr. 7, p. 26.
36. „Šaulių žinios. Šaulių kovos su lenkais neutralėje zonoje“, *Trimitas*, 1921 03 05, nr. 9, p. 23.
37. „Šaulių žinios. Lenkų žandarų plėšikiški darbai neutralėje zonoje“, *Trimitas*, 1921 03 12, nr. 10, p. 22.
38. „Šaulių žinios. Šaulių kovos su lenkais“, *Trimitas*, 1921 03 26, nr. 12, p. 20.
39. „Paskutinės naujienos. Šaulių kovos su lenkais neutralinėje zonoje“, *Trimitas*, 1921 04 16, nr. 14, p. 2.
40. „Lietuvoje. Lenkų plėšimai Punsko apylinkėse“, *Trimitas*, 1921 04 30, nr. 16, p. 7–8.
41. „Iš okupuotos Suvalkijos dalies“, *Trimitas*, 1921 08 27, nr. 33, p. 7.
42. „Besiginant nuo „brolių“, *Trimitas*, 1921 10 08, nr. 39, p. 31–32.
43. „Baisių juosta“, *Trimitas*, 1922 06 03, nr. 21, p. 1–3.
44. „Vėl baisios žudynės“, *Trimitas*, 1922 12 16, nr. 49, p. 1–3.
45. „Iš neutralinės juostos. Šis tas apie „zebekovcus“, pasirašė: Pavergtasis, *Trimitas*, 1923 02 01, nr. 125, p. 5–7.
46. „Brolių balsas iš okupuoto krašto“, pasirašė: Vargdienėlis, *Trimitas*, 1923 05 17, nr. 139, p. 10–12.
47. A. Šarka, „Iš šaulių praeities. Šaulių kovos dėl Seinų“, *Trimitas*, 1930 12 11, nr. 50, p. 1028.
48. „Iškilmingai paminėti žuvę dėl laisvės Leipalingy“, pasirašė: Kęstutis, *Trimitas*, 1933 04 06, nr. 14, p. 268.
49. Dr. Al. M. Račkus, „Kaip atsirado lietuviškame kaime lenkiški pašto ženklai su perspausdinimu“, *Filatelistų draugijos „Lietuva“ biuletėnis* (Chicago), 1962, rugsėjis, nr. 7, p. 3–6.
50. Ant. Bernotas, „Filatelija atskleidžia lenkų melus. Apie Varviškių zonos pašto ženklus“, *Karys* (Brooklyn), 1963, nr. 8, p. 236–237.
51. Antanas Pupienis, „Taip žlugo Varviškės savivalda“, *Alytaus naujienos*, 1995 04 04, nr. 65, p. 4.
52. Petras Dapkevičius, „Apie Varviškes kiek kitaip“, *Aušra* (Punskas), 2003 05 1–15, nr. 9, p. 26.
53. Antanas Suraučius, „Apie Varviškes arčiau tiesos“, *Aušra* (Punskas), 2003 06 16–30, nr. 12, p. 28–29.
54. Antanas Suraučius, „Apie Varviškę dar ir dar kartą“, *Aušra* (Punskas), 2003 09 16–31, nr. 18, p. 24–26.
55. Algirdas Volungevičius, „Už dzūkų šalelę paguldė galvelę“, *Darbo vėliava* (Lazdijai), 1989 06 27, nr. 76, p. 1 (1 dalis).
56. Algirdas Volungevičius, „Už dzūkų šalelę paguldė galvelę“, *Darbo vėliava* (Lazdijai), 1989 06 29, nr. 77, p. 2 (2 dalis).
57. Algirdas Volungevičius, „Už dzūkų šalelę paguldė galvelę“, *Darbo vėliava* (Lazdijai), 1989 07 01, nr. 78, p. 2 (3 dalis).
58. Sigitas Jegelevičius, „Pietų Lietuvos šauliai – kovose už laisvę“, *Trimitas*, 1999, rugsėjis, nr. 9, p. 18–19.
59. Juozas Kuckailis, „Kryžius žuvusiųjų atminimui“, *Trimitas*, 1999, rugsėjis, nr. 9, p. 31.
60. *Lietuvos policija įstatymų ir tvarkos tarnyboje*, red. Bagdonas Apolinaras, Chicago, 1974, p. 139–142.
61. Petronėlė Česnulevičiūtė, *Kovojanti Perloja 1918–1923*, Varėna, 1998, p. 74, 83.
62. Petras Česnulis, *Nužmogintieji. Vilniečių golgota lenkų okupacijoje*, Hamilton, 1973, p. 247–252.
63. Vytautas Česnulis, *Varėnos krašto šauliai 1919–1940*, Vilnius, 2008, p. 50–54, 95, 487.
64. *Lietuvos karių, partizanų ir šaulių kapų atlasas 1919–1940*, sud. Eugenijus Ivaškevičius, Vilnius, 2003, p. 8, 10, 11, 12, 13, 22, 82, 84, 114, 168, 171.
65. Bronius Kaščionis, *Dainava. Seinų kraštas (Istorija, kultūra, žmonės)*, Vilnius, 2002, p. 196–197, 201, 215.
66. Bronius Kviklys, *Mūsų Lietuva*, t. 3, Vilnius, 1991, p. 462, 467, 486, 494, 495, 501, 513, 515–518, 543.

67. Juozas Kuckailis, *Dzūkai*, Vilnius, 2006, p. 97–101.
68. Juozas Kuckailis, *Sentėvių dvasia liepsnoti (Leipalingiečiai 1918–1923 metų kovose už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę)*, Vilnius, 2003, p. 55–61, 102–103, 151, 170, 190–202, 235.
69. *Lietuvių enciklopedija*, t. 33, Boston, 1965, p. 205–206.
70. Lietuvos apgyvendintos vietos (Pirmojo visuotinio Lietuvos gyventojų 1923 m. surašymo duomenys). Finansų ministerija. Centralinis statistikos biuras. Kaunas, 1925, p. 263–271.
71. Jonas Mulokas, *Vilnius lenkų okupacijoje*, Melburn, 1976, p. 95–99.
72. Ignas Plioraitis, *Kapčiamiesčio parapija*, Kazlų Rūda, 2008, p. 25–26, 27–28, 30–36, 54.
73. Antanas Pupienis, *Po Dzūkijos dangumi (Lazdijų kraštas ir žmonės)*, Vilnius, 1994, p. 79–80, 113, 159–162, 181.
74. Antanas Rukša, *Kovos dėl Lietuvos Nepriklausomybės (Kovos su lenkais 1920–1923)*, t. 3, Cleveland, 1982, p. 400, 403–404, 493.
75. Algirdas Volungevičius, *Leipalingis – paslapčių ir Jotvingių kraštas*, Vilnius, 2009, p. 206–214.
76. Konstantinas Žukas, *Žvilgsnis į praeitį*, Chicago, 1959, p. 198–201, 431–432.
77. „Znaczkki pocztowe wydane w pasie neutralnym litewsko-polskim“, *Nowy filatelista* (Naujasis filatelistas), Warszawa, 1923 05 15, nr. 4–5, p. 43.
78. Emil Kulig, „O znaczkach polskich z nadrukiem „Samorząd Warwizski“, *Ikaros*, Warszawa, 1934, rugsėjis, nr. 42/5, p. 5–6.
79. Włodzimierz Kowalski, „Dramat polskiej wsi Warwizki w tle konfliktu polsko-litewskiego“, *Przegląd Sejneński* (Seinų apžvalga), 2003, kovas, nr. 4.
80. Stanisław Buchowski, *Konflikt polsko-litewski o Ziemię Sejneńską-Suwalską w latach 1918–1920*, Sejny, 2009, p. 39, 65, 82, 94–95.
81. *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 13, Warszawa, 1893, p. 119.

GINTARAS LUČINSKAS (g. 1969 m. Doškonių k., Alytaus raj.) – Viešosios įstaigos „Gintarinė svajonė“ steigėjas ir vadovas. 1989 m. baigė Kauno Antano Kvedaro miškų technikumą. 2009 m. Šiaulių universitete įgijo ekologijos ir aplinkotyros bakalauro kvalifikacinį laipsnį.

Jau daugiau kaip dešimtmetį darbuojasi rašydamas istorinius straipsnius. Autoriaus bibliografiją sudarytų keli šimtai straipsnių Dzūkijos, Kauno ir Vilniaus periodiniuose leidiniuose.

Partizano Antano Ambrulevičiaus prisiminimų knygos *Kelio atgal nėra* (2008) bei karininko Andriaus Vasiliausko atsiminimų knygos *Praeities puslapiai* (2011) leidybos organizatorius. Knygų *Pogrindinė „Geležinio Vilko“ organizacija Alytaus apskrityje (1940–1941)* (2009), *Žuvę už Lietuvą. Laisvės kovos Dainavos krašte 1918–1923 metais* (2010), *Vermachto nusikaltimai Dzūkijoje 1941 m. birželį* (2011) autorius.

Dalyvauja įvairių lietuviškų visuomeninių organizacijų veikloje.

W okresie okupacji sowieckiej „Aušra” ukazywała się w bardzo niskim nakładzie, ponieważ była powielana jedynie na maszynie do pisania. Pismo bezpośrednio trafiało do niewielu czytelników, jednak poprzez emisariuszy docierało także do litewskich redakcji „Głosu Ameryki”, „Wolnej Europy” czy rozgłośni Radia Watykańskiego. W latach 1977-1986 w nakładzie 750 egz. „Aušra” ukazywała się również nakładem Wydawnictwa Akademickiego Skautów w Chicago. Na falach eteru i z zagranicznej drukarni „Aušra” wracała na Litwę, by doprowadzić naród do Odrodzenia.

Po ukazaniu się czwartego numeru zredagowanego przez ks. Sigitasa Tamkevičiusa, redakcję pisma przejął ks. Lionginas Kunevičius. Ksiądz L. Kunevičius potrafił dochować tajemnicy, bo kto jest prawdziwym redaktorem pisma, nie wiedzieli ani kurierzy, którzy dostarczali i odbierali teksty, ani krewni, ani rodzina. Pracę tę wykonywał do 1988 r., gdy wraz ze zmianą sytuacji politycznej podziemne wydawnictwo straciło rację bytu. Nawet wówczas jednak jeszcze przez cztery lata ukrywał tę działalność. Księdzem L. Kunevičiusem (1932-1994) interesowało się KGB, jednak w ich ręce nie wpadł ani razu.

Wszystkie artykuły „Aušry” na temat historii Litwy demaskowały sowieckie fałszerstwa i zakłamanie w historiografii, prezentowały szersze spojrzenie na historię państwa niż to robili ówcześni historycy radzieccy.

Cel obu pism („Aušra”) był wspólny – występowanie przeciwko uciskowi narodowemu, będącemu wynikiem polityki – początkowo imperium carskiego, a potem radzieckiego – która w obu przypadkach łączyła się z rusyfikacją. Z tego też względu obie gazety uznawały szczególną rolę historii w kształtowaniu świadomości narodowej.

Idee głoszone przez „Aušrę” (1883-1886) w XIX w. pozostały żywe także w II połowie w. XX w piśmie podziemnym o tym samym tytule („Aušra”), ukazującym się w latach 1975-1988.

Gintaras Lučinskas

SAMORZĄD WARWISZKI (1920-1923)

Varviškė (Warwiszki) – to stara wieś i były folwark niedaleko rzeki Igorki, w pobliżu miejsca, gdzie Czarna Hańcza wpada do Niemna (13 km na południowy wschód od miejscowości Kapčiamiestis (Kopciowo), 25 km na północ od Grodna), znajdująca się w lesistym i bagiennym terenie. Warwiszki zostały założone pod koniec XV w. Wzmianki o nich z 1518 r. i 1744 r. występują w aktach Synodu die-

cezji wileńskiej. W w. XX, po utracie przez Litwę na początku walk o niepodległość ziem południowych, Warwiszki stały się wsią najdalej wysuniętą na południe ku linii demarkacyjnej. Wieś z dawien dawna była zamieszkiwana przez ludność litewską, jednak dwór doprowadził do jej polonizacji. Na Sejneńszczyźnie istniało wiele dworów, których właściciele mieli wpływ na polonizowanie się miast. W niektórych jednak miejscowościach (na południowych obrzeżach regionu) proces ten objął także wieś – spolszczeniu uległy całe gminy. Ponieważ Polacy zaczęli zakładać struktury organizacyjne wcześniej niż Litwini, były one silniejsze i dlatego też stosunkowo wcześniej na zaproszenie właścicieli dworskich pojawili się na Sejneńszczyźnie agitatorzy polscy.

Po wytyczeniu 18 czerwca 1919 r. przez Ligę Narodów linii demarkacyjnej pomiędzy walczącymi stronami oraz po wprowadzeniu 29 listopada 1920 r. dwunastokilometrowego pasa neutralnego po obu stronach wieś Warwiszki znalazła się w litewskiej części strefy neutralnej nad samą linią demarkacyjną.

Granicy strzegli żołnierze wojsk litewskich, jednak ich posterunki były rozmieszczone rzadko, w odległości ok. 7-8 km od siebie. Wschodnie i południowe zaś tereny gminy Kopciowo były porośnięte lasami, które obfitowały w trudne do przebycia bagna i krzaki.

W l. 1919-1920 w tym najbardziej oddalonym zakątku południowej Litwy zaczęli się organizować zwolennicy przyłączenia Litwy do Polski, którzy – wspierani przez rząd polski, mający na celu przyłączenie do Polski całej strefy neutralnej – ogłosili powstanie Samorządu Warwiszki, tj. umocnionej placówki wojskowej. Wieś i okolice zaczęto nawet nazywać „republiką” Warwiszki, chociaż jej terytorium stanowiło zaledwie ok. 30 km².

W l. 1920-1923 o „republice” Warwiszki było głośno nie tylko na Sejneńszczyźnie, ale i w bardziej odległych regionach kraju. Powstał silny polski oddział partyzancki, terroryzujący mieszkańców całego pasa neutralnego Litwy Południowej. Organizacja skupiała ok. 300-400 uzbrojonych mężczyzn. Przypuszcza się, że część z nich stanowili wojskowi, przebrani za cywilów. Ich pozycje znajdowały się na brzegach Czarnej Hańczy, Igorki i Niemna. Samorząd Warwiszki deklarował swoją niezależność zarówno wobec Polski, jak i Litwy oraz dążył do przyłączenia „republik” do Litwy Środkowej. Posiadał „komentanta” i stosowną pieczęć. Nękał ciągłymi napadami mieszkańców gmin Kapčiamiestis (Kopciowo), Kučiūnai (Kuciuny), Lazdijai (Łoździeje), Leipalingis (Lejpuny), Liškiava (Liszkowo), Punkskas (Puńsk),

Rudamina (Rudomina) oraz Veisiejai (Weisiejje). Zlikwidować zbrojną grupę było trudno, bowiem działała ona w lasach i była wyposażona w karabiny maszynowe, strzelby, granaty, miała też wsparcie władz polskich.

Samorząd Warwiszki został ostatecznie rozbity 23 marca 1923 r. przez wojsko litewskie przy udziale szaulisów.

Gintaras Lučinskas

ZBRODNIIE NAZISTOWSKIE. EGZEKUCJA MIEJSCOWEJ
LUDNOŚCI I JEŃCÓW W CZERWCU 1941 R. W POBLIŻU
MIEJSCOWOŚCI ŠEŠTOKAI

Jest wiele jeszcze niewyjaśnionych zbrodni w regionie Dzukija z początków wojny niemiecko-sowieckiej, których ofiarami stały się osoby cywilne. W nazistowskich egzekucjach zginęło ponad 400 osób.

Autorowi znane są tego typu akcje z powiatów mariampolskiego, sejneńskiego, olickiego i z miasta Olity. Cywile padali ofiarami pojedynczo i w grupach na całym obszarze Dzukiji. Artykuł przedstawia jedno z takich mordów na ludności cywilnej, które miało miejsce w pobliżu miasteczka Šeštokai (Szostaków). Zdarzenia zrekonstruowano na podstawie relacji świadków oraz ich potomków.

Szostaków – to zwykle miasteczko, w którym najważniejszym obiektem jest stacja kolejowa.

22 czerwca 1941 r. wojny tutaj nikt się nie spodziewał. Miejscowa ludność nie mogła w nią uwierzyć, dopóki na własne oczy nie zobaczyła kroczących w głąb kraju wojsk niemieckich.

Tego dnia na wspomnianej stacji ktoś podpalił sterty desek budowlanych. Płomień i dym przyciągnął mieszkańców. Świadomi zagrożenia mężczyźni próbowali ugasić pożar. Stacja była jednak w niedalekiej odległości od drogi publicznej, którą się przemieszczały oddziały niemieckie.

Był dzień odpustu, dlatego grupa mężczyzn z pobliskiej wsi wybrała się do Szostakowa nieco wcześniej, by zdążyć zobaczyć jeszcze Niemców. Ciężarówki niemieckie dostrzegli z daleka. A one zatrzymały się i czekały na nich. W pierwszej znajdowali się jeńcy sowieccy, do drugiej rozkazano wsiadać spotkanym na drodze chłopom litewskim. Dzieciom kazano wracać do domu.

Ciężarówki ruszyły. Nikt jednak nie wiedział, dokąd. Kilka kilometrów dalej we wsi Pileckai – w niedalekiej odległości od domostw

Gintaras Lučinskas

MUNICIPALITY OF VARVIŠKĖ (1920-1923)

Varviškė - is an old village and former manor near the river Igorka, where the Black Hańcza flows into the Nemunas River, 13 km southeast of Kapčiamiestis, 25 km north of Grodno, located in wooded and marshy field. Varviškė was founded in the late 15th century. It was mentioned in the documents of 1518 and 1744 in the records of the Synod of Vilnius Diocese. In the 20th century, when Lithuania lost its southern territories at the beginning of the struggle for the independence, Varviškė became the furthest southern point of the country, just close to the demarcation line. The village was inhabited by Lithuanians, but the manor led to its Polonization. There were several manors in Seinai region which owners had an impact on Polonization of towns and cities, however, this process took place in some rural territories as well (in the southern territories of the region). The whole communities were Polonized. As the Poles began to establish organizational structures earlier than Lithuanians, they were stronger and therefore Polish agitators started their work in Seinai region earlier. They were invited by the owners of the manors. When the League of Nations established the demarcation line on June 18, 1919 and the neutral zone on November 29, 1920 Varviškė was in the territory of Lithuania. The border was guarded by the troops of the Lithuanian army; however their posts were arranged rarely, about 7-8 km from each other. Eastern and southern parts of the municipality Kapčiamiestis were difficult to cross because of swamps and bushes. In 1919-1920 in the most remote part of southern Lithuania the supporters of the idea to join Lithuania to Poland began to organize gatherings. They were supported by the Polish government, aiming to join the neutral zone to Poland. They announced the establishment of Varviškė local authority which was the fortified military outpost. The village and surroundings were sometimes called the Republic of Varviškė, although its territory constituted only about 30 km². In 1920-1923 it was talked about the Republic of Varviškė not only in Seinai region, but also in the more remote regions of the country. Strong Polish partisan troop was created, which terrorized the inhabitants of the entire neutral zone and southern Lithuania. The organization embraced 300-400 armed men. It is believed that some of them were military men, dressed as civilians. Their positions were located on the shores of the

---

Black Hańcza, Igorka and Nemunas. The local authority of Varviškė declared its independence from both Poland and Lithuania and sought to join the Central Lithuania. It had its commandant and the stamp of the authority. The residents of municipalities: Kapčiamiestis, Kučiūnai, Lazdijai, Leipalingis, Liškiava, Punkskas, Rudamina and Veisiejai were continually harassed by the armed groups from Varviškė. It was difficult to eliminate the group, because it acted in the woods and was equipped with machine guns, shotguns, grenades as well as it had the support of the Polish authorities. The local authority of Varviškė was finally broken up on March 23, 1923 by the Lithuanian army with the help of Lithuanian Riflemen's Union.

Gintaras Lučinskas

NAZI CRIMES. THE EXECUTION OF LOCAL POPULATION
AND PRISONERS NEAR ŠEŠTOKAI IN JUNE 1941

The mysteries of some Nazi crimes from the beginning of German-Soviet war in Dzūkija region have never been clarified. A lot of civilians fell victim to Nazis. More than 400 people were killed in Nazis' executions. The author is familiar with the events which took place in Marijampolė, Seinai, Alytus districts and in Alytus. The civilians fall victim individually and in groups in the territory of Dzūkija. This article presents the execution of local population, which took place near the town of Šeštokai. The events are reconstructed on the basis of the account of witnesses and their descendants. Šeštokai is an ordinary town in which the most important object is the train station. None expected the war on June 22, 1941. Local people could not believe that the war had started until they saw German troops marching deep into the country. That day someone set fire to the pile of boards on the station. The flame and smoke attracted residents. The men were aware of the danger and tried to put out the fire. The station was but a short distance from the public road, which was used by German troops. It was the day of indulgence, thus a group of men from a nearby village came to Šeštokai to see the Germans. They saw German trucks on the road, which stopped and waited for the men. There were Soviet prisoners of war in the first of them. Lithuanian peasants were asked to get on the second one. Children were told to go home. The trucks started, but no one knew where they were going. The trucks stopped in the village Pileckai, a short distance from their homes, the people were asked to stand in the ranks, separately prisoners and